
ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΟΜΟΣ

Δ

137 ὠφέλιμα κεφάλαια*

Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἢ νὰ γίνῃ λογικὸς ὅπως ἦταν κατὰ φύσιν (προπρω-
τικὰ) ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀδύνατο πρὶν φτάσῃ στὴν καθαρότητα καὶ
τὴν ἀφθαρσία. Γιατὶ τὴν πρώτη τὴν κυρίευσε ἡ ἄλογη ἔξιν τῶν αἰ-
σθήσεων, ἐνῶ τὴν ἄλλη, ἡ φθορὰ τῆς σάρκας.

2. Κατὰ φύσιν λογικοὶ ἔγιναν μόνον οἱ Ἅγιοι μετὰ τὴν καθαρότητα. Κα-
νεὶς ἀπὸ τοὺς σοφοὺς στὰ λόγια δὲν εἶχε καθαρὸ λογικόν, ἐπειδὴ τὸ διέφθει-
ραν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μετὰ τοὺς λογισμοὺς. Γιατὶ τὸ ὑλικὸ καὶ φλύαρο πνεῦμα τῆς
σοφίας τοῦ κόσμου τούτου, ὑποβάλλει λόγους στοὺς πιὸ μορφωμένους, καὶ
λογισμοὺς στοὺς πιὸ ἀπλοϊκοὺς, καὶ ἔτσι συνοικεῖ μετὰ αὐτοὺς ἐμποδίζοντάς
τοὺς ἀπὸ τὴν ἐνυπόστατη σοφία καὶ θεωρία καὶ ἀπὸ τὴν ἀμέριστη καὶ ἐνιαία
γνώση.

3. Νὰ θεωρεῖς ὅτι γνώση τῆς ἀλήθειας εἶναι κυρίως ἡ αἴσθησις τῆς χά-
ρης. Ὅλες οἱ ἄλλες γνώσεις πρέπει νὰ ἀποκαλοῦνται ἀποτελέσματα νοήσε-
ως καὶ ἀποδείξειςπραγμάτων.

4. Ὅσοι δὲν πετυχαίνουν νὰ λάβουν τὴν χάριν, τὸ παθαίνουν ἀπὸ τὴν ἀ-
πιστία καὶ τὴν ἀμέλειά τους. Καὶ ὅσοι πάλιν τὴν λάβουν, τὸ ἔχουν πετύχει μετὰ
τὴν πίστη καὶ τὴν ἐπιμέλειά τους. Γιατὶ μετὰ αὐτὰς πάντα προχωροῦν ἐμπρός,
ἐνῶ μετὰ τὴν ἀντίθετες στρέφονται πίσω.

5. Ὁ ἀναίσθητος κατὰ τὸ νοῦ εἶναι ὅμοιος μὲ ἕνα νεκρό, καὶ ὁ τυφλὸς
κατὰ τὸ νοῦ εἶναι ὅμοιος μὲ ἕνα σωματικὰ τυφλό. Γιατὶ στὴν μίαν περίπτωσιν
ὁ ἄνθρωπος ἔχει στερηθεῖ τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς ἢ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὁράσεως,
ἐνῶ στὴν ἄλλη, τὸ θεῖον φῶς ποὺ κάνει τὸ νοῦ νὰ βλέπει καὶ νὰ βλέπεται ἀπὸ
τὸ Θεόν.

6. Αἱ ἴσχυεις παίρνουν καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν μαζί ἀπὸ τὸ Θεόν. Ἡ πρώτη
παρέχει τὴν μέθεξιν στὰ θεῖα ἀγαθὰ, ἐνῶ ἡ ἄλλη τὰ ἀποκαλύπτει. Νὰ τὰ γεύ-
εται δὲ κανεὶς καὶ νὰ τὰ μεταδίδῃ καὶ στοὺς ἄλλους, εἶναι ἀληθινὰ κάτι τὸ
θεϊκὸν καὶ πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον.

7. Ἀληθινὸν ἱερὸν Βῆμα —καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν ζωὴν— εἶναι ἡ
καρδιά ποὺ ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ λογισμοὺς καὶ δέχεται τὴν ἐνέργειαν τοῦ
Πνεύματος· γιατί ὅλα σ' αὐτὴν τελοῦνται καὶ λέγονται πνευματικῶς. Καὶ ἐ-
κεῖνος ποὺ δὲν ἀπέκτησε αὐτὸ ἀπὸ ἐδῶ, εἶναι λιθάρι γιὰ τὴν ἄλλαν ἀρετὴν,
κατάλληλον γιὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ θεοῦ ναοῦ, ὅχι ὅμως ὁ ἴδιος ναὸς καὶ ἱε-
ροουργὸς τοῦ Πνεύματος.

* Στὸ πρωτότυπον κείμενον τὰ κεφάλαια ἔχουν τὴν ἀκροστιχίδα: «Λόγοι διάφοροι περὶ ἐντολῶν,
δογμάτων, ἀπειλῶν καὶ ἐπαγγελειῶν, ἔτι δὲ καὶ περὶ λογισμῶν καὶ παθῶν καὶ ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ περὶ
ἡσυχίας καὶ προσευχῆς, ὧν ἡ ἀκροστιχὴς ἦδε».

8. Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε ἄφθαρτος χωρὶς ζωικούς χυμούς, κι ἔτσι καὶ θὰ ἀναστηθεῖ. Δὲν ἔγινε ὅμως ἄτρεπτος (δηλαδὴ χωρὶς δυνατότητα μεταβολῆς), μὰ οὔτε πάλι τρεπτός. Ἀπλῶς εἶχε στὴν ἔξῃ τῆς θελήσεώς του τὴ δύναμη νὰ τραπεῖ ἢ ὄχι. Καὶ ἡ θέληση δὲν προξενεῖ στὴ φύση τὴν ἀπόλυτη ἀτρεφία· αὐτὴ θὰ δοθεῖ ὡς βραβεῖο κατὰ τὴ μέλλουσα ἄτρεπτη θέωση.

9. Ἡ γένεση τῆς σάρκας συνδέεται μὲ τὴ φθορά. Ἡ λήψη τροφῆς, ἡ ἀποβολὴ περιττωμάτων, ἡ ἀνησυχία καὶ ὁ ὕπνος, εἶναι φυσικὲς ιδιότητες τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν. Μ' αὐτὲς κι ἐμεῖς γίναμε ὅμοιοι μὲ τὰ κτήνη ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς, ξεπέσαμε ἀπὸ τὰ δικὰ μας θεόδοτα ἀγαθὰ καὶ γίναμε ἀπὸ λογικοὶ κτηνώδεις, καὶ ἀπὸ θεϊκοὶ θηριώδεις.

10. Ὁ παράδεισος εἶναι δύο εἰδῶν, αἰσθητὸς καὶ νοητὸς, δηλαδὴ ὁ παράδεισος τῆς Ἐδέμ κι ὁ παράδεισος τῆς χάρης. Ὁ παράδεισος τῆς Ἐδέμ εἶναι τόπος πολὺ ὑψηλός, ὡς τὸν τρίτο οὐρανό, ὅπως λένε ὅσοι διηγοῦνται γι' αὐτόν, φυτεμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ κάθε εἶδος εὐωδέστατα φυτὰ. Καὶ δὲν εἶναι οὔτε τελείως ἄφθαρτος, οὔτε ἐντελῶς φθαρτός, ἀλλὰ σὲ μιὰ κατάσταση μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας, ὥστε νὰ εἶναι πάντοτε γεμάτος ἀπὸ καρπούς, καὶ νὰ ἔχει διαρκῶς καὶ ἄνθη καὶ ἄγουρους καὶ ὠριμοὺς καρπούς. Γιατὶ ὅταν σαπίζουν τὰ δένδρα καὶ οἱ ὠριμοὶ καρποὶ καὶ πέφτουν στὴ γῆ, δὲ μυρίζουν φθορὰ καὶ σήψη σὰν τὰ φυτὰ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ γίνονται εὐωδίαστο χῶμα. Αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀφθονία καὶ τὸν ἀγιασμό τῆς χάρης ποὺ εἶναι διάχυτη πάντοτε ἐκεῖ. Τὸν παράδεισο διασχίζει ὁ ποταμὸς Ὁκεανὸς ποὺ ἔχει διαταχθεῖ νὰ τὸν ποτίζει διαρκῶς. Αὐτὸς πηγάζει ἀπὸ ἐκεῖ, μοιράζεται σὲ τέσσερις ἄλλους ποταμούς, καὶ ρέοντας παρασύρει τὸ χῶμα καὶ τὰ πεσμένα φύλλα καὶ τὰ φέρνει στὴν περιοχὴ τῶν Ἰνδῶν καὶ Αἰθιοπῶν. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ ἐνώνονται οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ποταμούς, ὁ Φυσῶν καὶ ὁ Γεῶν, καὶ πλημμυρίζουν συχνὰ τοὺς ἀγρούς, ὥσπου χωρίζονται πάλι καὶ ἀρδεύουν ὁ ἕνας τὴ Λιβυκὴ, κι ὁ ἄλλος τὴν Αἰγυπτιακὴ γῆ.

11. Ἡ κτίση, ὅπως λένε, δὲν κατασκευάστηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ρευστή, δηλαδὴ φθαρτή. Ὑστερα ἔγινε, ὅταν γνώρισε τὴ φθορὰ καὶ ὑποτάχθηκε στὴ ματαιότητα, κατὰ τὴ Γραφή, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι βέβαια μὲ τὴ θέλησή της, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὴ, ἐπειδὴ ἔτσι θέλησε Αὐτὸς ποὺ τὴν ὑπέταξε· μὲ τὴν ἐλπίδα² ὅμως τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ Ἀδὰμ ποὺ ἔπεσε στὴ φθορά. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Κύριος (μὲ τὴν ἀνάστασή Του) ἀνακαινίσε τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἀγίασε —παρόλο ποὺ ἔχει φθαρτὸ σῶμα γιὰ τὴν πρόσκαιρη ζωὴ—, τὴν ἀνακαινίσε καὶ αὐτὴ, χωρὶς νὰ τὴν ἀπαλλάξει ἀκόμη ἀπὸ τὴ φθορά. Ἀπαλλαγὴ τῆς κτίσεως ἀπὸ τὴ φθορὰ, ἄλλοι λένε τὴ μεταβολὴ τῆς στο καλύτερο, κι ἄλλοι τὴν τέλεια παρέλευση τῶν αἰσθητῶν. Ἡ Γραφή πάντως συνηθίζει νὰ βεβαιώνει τὰ δύσκολα ζητήματα μὲ ἀπλότητα καὶ λιτότητα.

1. Γεν. 2, 8-13.

2. Ρωμ. 8, 20.

12. Ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται τὴ χάρη, σὰν νὰ ἔχουν συλλάβει, καὶ ἐγκυμονοῦν κατὰ τὸ πνεῦμα, ἢ ἀποβάλλουν τὸ θεϊκὸ σπέρμα μὲ τις πτώσεις τους, ἢ τὸ στεροῦνται ἐπειδὴ χηρεῦουν ἀπὸ τὸ Θεὸ ἐξαιτίας τῆς ἐπικοινωνίας τους μὲ τὸν ἐχθρὸ ποὺ κρύβεται στὰ ἐνδόμυχά τους. Ἡ ἀποβολὴ τῆς χάρης προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν, ἐνῶ ἡ τέλεια στέρηση, ἀπὸ τὴν διάπραξη τῶν ἁμαρτημάτων. Ἔτσι, ἡ ψυχὴ ποὺ ἀγαπᾷ τὰ πάθη καὶ τις ἁμαρτίες, στερεῖται καὶ ἀποβάλλει τὴ χάρη καὶ χηρεῦει, ὅποτε γίνεται κατοικία τῶν παθῶν, γιὰ νὰ μὴν πῶ τῶν δαιμόνων, καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον.

13. Τίποτε δὲ στρέφει σὲ ἰλαρότητα καὶ ἡμερότητα τὸ θυμὸ, ὅπως ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ εὐσπλαχνία. Αὐτές, σὰν πολιορκητικὲς μηχανές, συντρίβουν ἢ μία τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς κι ἡ ἄλλη τοὺς ἐσωτερικοὺς.

14. Πολλοὶ ποὺ ἐργάζονται τις ἐντολές, νομίζουν ὅτι βαδίζουν· δὲν ἔχουν ὅμως φτάσει ἀκόμη στὴν πόλη καὶ μένουν ἀπ' ἔξω. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἀκολούθησαν χωρὶς νὰ καταλάβουν τις παρόδους τῶν βασιλικῶν ἴσων δρόμων, δηλαδὴ τις κακίες ποὺ στέκουν δίπλα στὶς ἀρετές, κι ἔτσι πορεύονται ἄσκοπα. Γιὰτὶ οἱ ἐντολές δὲ θέλουν οὔτε ὑπερβολή, οὔτε ἔλλειψη, ἀλλὰ σκοπὸ θεάρεστο, καὶ ζητοῦν μόνον τὸ θεῖο θέλημα. Ἄλλιῶς, ὁ κόπος εἶναι μάταιος, ὅταν δηλαδὴ δὲν κάνουν ἴσιους τοὺς δρόμους τοῦ Κυρίου³. Γιὰτὶ σὲ κάθε ἔργο ἐξετάζεται ὁ σκοπὸς τοῦ πράγματος.

15. Νὰ ζητᾷς τὸν Κύριο στὴν ὁδὸ, δηλαδὴ στὴν καρδιά σου, μὲ τις ἐντολές. Γιὰτὶ ὅταν ἀκούσεις τὸν Ἰωάννη νὰ φωνάζει καὶ νὰ προστάζει ὅλους νὰ ἐτοιμάσουν τις ὁδοὺς καὶ νὰ κάνουν ἴσιους τοὺς δρόμους⁴, νὰ θεωρήσεις ὅτι ἐννοεῖ τις ἐντολές καὶ τις καρδιές καὶ τις πράξεις. Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνει κανεὶς εὐθεία τὴν ὁδὸ τῶν ἐντολῶν καὶ ἀκατάκριτο τὸ ἔργο του, χωρὶς τὴν εὐθύτητα τῆς καρδιάς.

16. Ὅταν ἀκούσεις τὴ Γραφὴ νὰ κάνει λόγο γιὰ "ράβδο καὶ βακτηρία"⁵, νὰ θεωρήσεις ὅτι ἐννοεῖ, κατὰ τὸν προφητικὸ λόγον τὴν κρίση καὶ τὴν πρόνοια, ἐνῶ κατὰ τὸν ἠθικὸ, τὴν φαλμωδία καὶ τὴν προσευχή. Γιὰτὶ ὅταν κρινόμεστε ἀπὸ τὸν Κύριο μὲ τὴν παιδαγωγικὴ ράβδο⁶, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴν ἐπιστροφή μας σ' Αὐτόν· ὅταν ἐμεῖς παιδεύομε μὲ τὴ ράβδο τῆς ἀνδρείας φαλμωδίας τοὺς δαίμονες ποὺ ἐξεγείρονται ἐναντίον μας, στηριζόμεστε μὲ τὴν προσευχή. Ἐχοντας λοιπὸν τὴ ράβδο καὶ τὴ βακτηρία στὸ χέρι τῆς πράξεως τοῦ νοῦ, ἅς μὴν πάσομε νὰ παιδεύομε καὶ νὰ παιδευόμεστε, μέχρις ὅτου βρεθοῦμε ὀλοτέλα κάτω ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ξεφεύγοντας τὴν κρίση, τὴν τωρινὴ καὶ τὴ μέλλουσα.

17. Τὸ χαρακτηριστικὸ στὶς ἐντολές εἶναι ἡ προτίμηση τῆς περιεκτικῆς ἐπιτομῆς, δηλαδὴ τῆς ἡμέρας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ ἐπιτομὴ εἶναι καταστράφηκαν, μὲ αὐτὴ μπο-
Κύριο, τὸ Θεό σου»⁷. Μὲ αὐτὴ δηλαδὴ ποὺ καταστράφηκαν, μὲ αὐτὴ μπο-

3. Ἦσ. 40, 3· Μάρκ. 1, 3.

4. Ματθ. 3, 3.

5. Ψαλμ. 22, 4.

6. Α' Κορ. 11, 32.

7. Τωβ. 4, 5.

ροῦν καὶ νὰ τηρηθοῦν. Γιατὶ ἡ λησμοσύνη ἐξαφάνισε ἐξαρχῆς τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ θόλωσε τὶς ἐντολές. Κι ἔτσι ἔδειξε τὸν ἄνθρωπο γυμνὸ ἀπὸ κάθε ἀγαθό.

18. Οἱ ἀγωνιστὲς ἔρχονται πάλι στὸ ἀρχικὸ ἀξίωμα μὲ δύο ἐντολές, τὴν ὑπακοή καὶ τὴ νηστεία. Γιατὶ ὅλη ἡ κακία μπῆκε στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ ἀντίθετα αὐτῶν. Ὅσοι τηροῦν τὶς ἐντολές μὲ τὴν ὑπακοή, ἐπιστρέφουν στὸ Θεὸ συντομότερα, ἐνῶ ὅσοι τὶς τηροῦν μὲ τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή, ἀργότερα. Ἡ ὑπακοή εἶναι κατάλληλη γιὰ τοὺς ἀρχαρίους, ἡ νηστεία γιὰ τοὺς μέσους πού ἔχουν γνώση καὶ ἀνδρεία. Γιατὶ τὸ νὰ τηρηθεῖ ἀνόθευτη ἡ διὰ μέσου τῶν ἐντολῶν ὑπακοή στὸ Θεό, εἶναι κατορθωτὸ ἀπὸ πάρα πολὺ λίγους καὶ ἐπίπονο ἀκόμα καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνδρείους.

19. Ὁ νόμος τοῦ ζωοποιῦ Πνεύματος, κατὰ τὸν Ἀπόστολο⁸, εἶναι αὐτὸς πού ἐνεργεῖ καὶ λαλεῖ μέσα στὴν καρδιά, ὅπως καὶ ὁ νόμος τοῦ γράμματος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖται στὴ σάρκα. Ὁ πρῶτος ἐλευθερώνει τὸ νοῦ ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀνεπαίσθητα τὸν κάνει φαρισαῖο, νὰ πράττει καὶ νὰ νοεῖ τὸ νόμο σωματικὰ καὶ νὰ ἐργάζεται τὶς ἐντολές πρὸς τὸ θεαθῆναι⁹.

20. Τὴ σύνθεση ὅλων τῶν ἐντολῶν, συναρμολογημένη καὶ διαρθρωμένη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, τὴν παρομοιάζουν μὲ ἄνθρωπο, τέλειο ἢ ἀτελὴ, ἀνάλογα μὲ τὴν προκοπή. Τὶς ἐντολές τὶς λένε σῶμα, καὶ τὶς ἀρετές, ὡς ιδιότητες ποιητικές, τὶς λένε ὀστά. Τὴ χάρη τὴ θεωροῦν ψυχὴ πού ζωντανεύει καὶ κινεῖ καὶ ἐνεργοποιεῖ σὰν σῶμα τὶς ἐνέργειες τῶν ἐντολῶν. Ἀπὸ τὴν ἀμέλεια ἢ τὴν προθυμία του νὰ συμμετάσχει στὶς μεθελικιώσεις τοῦ Χριστοῦ, ἀναδεικνύεται ὁ ἄνθρωπος νήπιος ἢ τέλειος, καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον.

21. Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ αὐξάνει τὸ "σῶμα" τῶν ἐντολῶν, ἄς λαχταρᾷ μὲ σπουδὴ τὸ πνευματικὸ ἄδοιο γάλα¹⁰ τῆς μητέρας-χάρης, γιατί ἀπὸ αὐτὴν γαλουχεῖται καθέννας πού θέλει καὶ ζητεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐν Χριστῷ αὐξηση. Γιὰ τὴν αὐξηση, ἡ θεία σοφία παρέχει τὴ θέρη σὰν γάλα ἀπὸ τοὺς μαστοὺς τῆς, ἐνῶ γιὰ τὴν κάθαρση δίνει στοὺς τελείους σὰν θρεπτικὸ μέλι τὴ δικὴ τῆς εὐφροσύνη. «Μέλι καὶ γάλα —λέει ὁ Σολομών— στὴ γλώσσα σου»¹¹. Γάλα ἐννοεῖ τὴ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, μέλι τὴν καθαρτικὴ. Κι ὁ μέγας Ἀπόστολος, ὑπονοώντας τὴ διαφορὰ αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν, ἔλεγε: «Καθὼς σὲ νήπια, σὰς ἔδωσα γάλα καὶ ὄχι στέρεη τροφή»¹².

22. Ἐκεῖνος πού ζητεῖ νὰ ἐμβαθύνει στοὺς λόγους τῶν ἐντολῶν, χωρὶς νὰ ἐργάζεται τὶς ἐντολές, κι ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ πετύχει μὲ τὴν ἀνάγνωση καὶ τὴ μάθηση, εἶναι ὅμοιος μ' ἐκεῖνον πού φαντάζεται ἀντὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴ

8. Ρωμ. 8, 2.

9. Ματθ. 23, 5.

10. Α' Πέτρ. 2, 2.

11. Ἄσμα 4, 11.

12. Α' Κορ. 3, 2.

σκιά της. Γιατί στους λόγους τῆς ἀλήθειας μετέχουν μόνο ἐκεῖνοι πού εἶναι μέτοχοι τῆς ἀλήθειας. Ἐκεῖνοι πού δὲν μετέχουν στήν ἀλήθεια κι εἶναι ἀμύητοι σ' αὐτήν, ζητοῦν ὥστόσο τοὺς λόγους της, βρίσκουν τοὺς λόγους τῆς κοσμικῆς σοφίας πού ἀποδείχθηκε μωρία¹³. Αὐτοὺς ὁ Ἀπόστολος τοὺς ὀνόμασε ψυχικούς, καθὼς δὲν ἔχουν τὸ Πνεῦμα¹⁴, κι ἄς ὑπερηφανεύονται ὅτι κατέχουν τὴν ἀλήθεια.

23. Ὅπως τὰ αἰσθητὰ μάτια βλέπουν τὰ γράμματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ παίρνουν τὰ αἰσθητὰ νοήματα, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς ὅταν καθαρθεῖ κι ἐπανέλθει στὸ ἀρχικό του ἀξίωμα, βλέπει στὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ Αὐτὸν παίρνει τὰ θεῖα νοήματα. Ἐντὶ βιβλίῳ ἔχει τὸ πνεῦμα, κι ἐντὶ κονδυλοφόρο ἔχει τὴ διάνοια καὶ τὴ γλώσσα, ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός: «Ἡ γλώσσα μου κάλαμος»¹⁵. ἐντὶ μελάνι τέλος, ἔχει τὸ φῶς. Βυθίζει λοιπὸν τὴ διάνοια στὸ φῶς, καὶ ἀφοῦ αὐτὴ γίνει φῶς, γράφει τοὺς πνευματικὺς λόγους στὶς καθαρὲς καρδιὲς τῶν ἀκροατῶν του. Τότε καταλαβαίνει τὸ νόημα τῶν προφητικῶν λόγων, πῶς δηλαδή οἱ πιστοὶ θὰ διδαχθοῦν ἀπὸ τὸ Θεό¹⁶, καὶ πῶς ὁ Θεὸς διδάσκει μὲ τὸ Πνεῦμα τὴ γνώση στὸν ἄνθρωπο¹⁷.

24. Ὡς νόμο τῶν ἐντολῶν, νὰ θεωρήσεις τὴν ἄμεση πίστη πού ἐκδηλώνει τὴν ἐνέργειά της στήν καρδιά. Ἀπὸ αὐτὴν πηγάζει κάθε ἐντολὴ καὶ ἐνεργεῖ τὸν φωτισμὸ τῶν ψυχῶν. Οἱ καρποὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ ἐνεργοῦ πίστεως εἶναι ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ σκοπὸς ἡ θεοδώρητη ταπεινώση, πού εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ στήριγμα τῆς ἀγάπης.

25. Ὁρθὴ ἀντιληψὴ περὶ τῶν ὄντων εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνώση τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ἀόρατων. Ὁρατὰ εἶναι τὰ αἰσθητὰ· ἀόρατα εἶναι τὰ νοητὰ καὶ λογικὰ καὶ νοερά καὶ θεῖα.

26. Προϋπόθεση ὀρθοδοξίας εἶναι νὰ δεῖ καὶ νὰ γνωρίσει κανεὶς ἀπὸ καθαρότητα τὰ δύο δόγματα τῆς πίστεως, ἐννοῶ τὴν τριάδα καὶ τὴ δυάδα. Νὰ θεωρεῖ δηλαδή καὶ νὰ γνωρίζει, χωρὶς νὰ συγχέει ἢ νὰ διαχωρίζει τὰ πράγματα, τὴν μὲν Ἁγία Τριάδα, Μονάδα κατὰ τὴ φύση, τὴ δὲ δυάδα τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ, ἐνωμένη σὲ μία ὑπόσταση. Εἰδικότερα, νὰ ὁμολογεῖ καὶ νὰ γνωρίζει ἓνα Υἱὸ καὶ πρὶν τὴ σάρκωση καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴ, ὁ ὁποῖος δοξάζεται μὲ δύο φύσεις καὶ δύο θελήσεις, θεῖα καὶ ἀνθρώπινη, χωρὶς αὐτὲς νὰ συγχέονται.

27. Πρέπει νὰ ὁμολογοῦμε εὐσεβῶς τὴ γέννηση, τὴν ἀγεννησία καὶ τὴν ἐκπόρευση, τὶς τρεῖς αὐτὲς σταθερὲς καὶ ἀμετάβλητες ιδιότητες τῆς Παναγίας Τριάδος. Ὁ Πατέρας δηλαδή εἶναι ἀγέννητος καὶ ἄναρχος, ὁ Υἱὸς γεννητὸς καὶ συνάναρχος, καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ μεταδίδεται μέσω τοῦ συναϊδίου Υἱοῦ, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός.

28. Θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ τὴ σωτηρία μας ἡ πίστη πού δίνει ἡ χάρη καὶ

13. Α' Κορ. 1, 20.

14. Ἰουδα 19.

15. Ψαλμ. 44, 2.

16. Ἦσ. 54, 13· Ἰω. 6, 45.

17. Ψαλμ. 93, 10.

πού γίνεται πράξη μέσω τῶν ἐντολῶν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, ἂν τὴν εἶχαμε φυλάξει καὶ δὲν προτιμούσαμε τὴ νεκρὴ καὶ ἀνενέργητη πίστη ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωντανή, πού γίνεται πράξη μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἀρκεῖ στὸν πιστὸ νὰ σχηματιστεῖ καὶ νὰ ζήσει μέσα του ἡ πίστη πού γίνεται πράξη μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἄγνοια ὅμως δίδαξε τώρα στοὺς εὐσεβεῖς τὴν πίστη τῶν λόγων, τὴ νεκρὴ καὶ ἀναίσθητη, καὶ ὄχι τὴν πίστη τῆς χάριτος.

29. Ἡ Ἁγία Τριάδα εἶναι ἀπλή μονάδα, ἐπειδὴ εἶναι ἄποιοι —χωρὶς ιδιότητες— καὶ ἀσύνθετη. Εἶναι Τριάδα, μονάδα κατὰ τὴ φύση· γιατί ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος, καὶ ἡ ὀλικὴ περιχώρηση καθενὸς Προσώπου στὰ δύο ἄλλα γίνεται χωρὶς νὰ συγχέονται.

30. Ὁ Θεὸς ἀναγνωρίζεται καὶ ὀνομάζεται σ' ὅλες τὶς ἐνέργειές Του κατὰ τρόπο τριαδικό· γιατί εἶναι χωρὶς ὄρια. Εἶναι Αὐτὸς πού συνέχει τὰ πάντα καὶ προνοεῖ γιὰ τὰ πάντα, διὰ τοῦ Υἱοῦ, μὲ τὴ χάριτ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ κανένα ἀπὸ τὰ τρία Πρόσωπα οὔτε λέγεται οὔτε νοεῖται ἔξω ἢ χωριστὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὅπου καὶ ἂν ἀναφέρεται μὲ τ' ὄνομά Του.

31. Στὸν ἄνθρωπο ὑπάρχει νοῦς, λόγος καὶ πνεῦμα. Καὶ δὲν ὑπάρχει νοῦς χωρὶς λόγο, οὔτε λόγος χωρὶς πνεῦμα· καὶ τὸ ἓνα εἶναι μέσα στὸ ἄλλο, καὶ καθένα χωριστὰ, γιατί ὁ νοῦς ἐκφράζεται μὲ τὸ λόγο, καὶ ὁ λόγος φανερώνεται μὲ τὸ πνεῦμα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὁ ἄνθρωπος παρέχει ἀμυδρὴ εἰκόνα τῆς ἀνώνυμης καὶ ἀρχέτυπης Τριάδος, καὶ φανερώνει καὶ μὲ αὐτὸ τὸ "κατ' εἰκόνα".

32. Σύμφωνα μὲ τὸ προηγούμενο παράδειγμα, οἱ θεοφόροι Πατέρες διδάσκουν ἀληθινὰ ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι Νοῦς, ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος, καὶ Πνεῦμα εἶναι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἔτσι δογματίζουν σχετικὰ μὲ τὴν Ἁγία Τριάδα πού ὑπερβαίνει κάθε οὐσία καὶ φύση καὶ εἶναι ὁ ἓνας Θεὸς μὲ τρεῖς Ὑποστάσεις, καὶ μᾶς παρέδωσαν πίστη ἀληθινὴ καὶ ἄγκυρα ἐλπίδας. Γιατὶ τὸ νὰ ἀναγνωρίζει κανεὶς ἓνα Θεό, αὐτὸ κατὰ τὴ Γραφή¹⁸ εἶναι ρίζα ἀθανασίας, καὶ τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς τὸ κράτος τῆς τρισυπόστατης Μονάδας, αὐτὸ εἶναι πλήρης δικαιοσύνη. Ἀνάλογα πρέπει νὰ ἐννοοῦμε αὐτὸ πού λέγεται στὸ Εὐαγγέλιο: «Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ: νὰ γνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι Ἐσένα, τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεό, μὲ τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ ἐκεῖνον πού ἀπέστειλες, τὸν Ἰησοῦ Χριστό, μὲ δύο φύσεις καὶ δύο θελήσεις»¹⁹.

33. Οἱ κολάσεις εἶναι διαφόρων εἰδῶν, ὅπως καὶ οἱ ἀμοιβὲς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Κι εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν ἄδη, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή πού λέει: «Σὲ χώρα σκοτεινὴ καὶ ζοφερή, σὲ τόπο μὲ αἰώνιο σκοτάδι»²⁰, ὅπου οἱ ἁμαρτωλοὶ κατοικοῦν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση, καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Κριτῆ ξαναγυρίζουν σ' αὐτήν. Γιατὶ τὸ ψαλμικό: «Ἄς πορευθοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ στὸν ἄδη»²¹, καὶ τό: «Ὁ θάνατος θὰ τοὺς ποιμάνει»²², τί ἄλλο σημαίνουν

18. Σ. Σολ. 15, 3.

19. Ἰω. 17, 3.

20. Ἰώβ 10, 21-22.

21. Ψαλμ. 9, 18.

22. Ψαλμ. 48, 15.

παρὰ τὴν τελευταία ἀπόφαση καὶ τὴν αἰώνια καταδίκη;

34. Φωτιά καὶ σκοτάδι καὶ σκουλήκι καὶ τάρταρος εἶναι ἡ γενικὴ ἡδυπάθεια καὶ ἡ καθολικὴ σκοτεινὴ ἄγνοια καὶ ὁ γαργαλισμὸς τῶν ποικίλων σφοδρῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ βρωμερὴ δυσωδία τῆς ἁμαρτίας. Αὐτά, σὰν προπληρωμὲς καὶ προγεύσεις τῶν κολάσεων, ἐνεργοῦν στὶς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ἤδη ἀπὸ ἐδῶ, καὶ γίνονται φανερά ἀπὸ τὴν ἔξῃ.

35. Οἱ ἔξεις τῶν παθῶν εἶναι προπληρωμὲς τῶν κολάσεων. Ὅπως καὶ προπληρωμὲς τῆς βασιλείας εἶναι οἱ ἐνέργειες τῶν ἀρετῶν. Πρέπει νὰ νοοῦμε καὶ νὰ ὀνομάζομε τὶς μὲν ἐντολές, ἐνέργειες, τὶς δὲ ἀρετές, ἔξεις. Ὅπως καὶ οἱ κακίες κατὰ προέκταση λέγονται ἔξεις.

36. Οἱ ἀνταποδόσεις τῶν ἀμοιβῶν εἶναι ἴσες, ἂν καὶ φαίνονται σὲ πολλοὺς ἄνισες. Γιατὶ σὲ ἄλλους ἡ θεία δικαιοσύνη δίνει τὴν αἰώνια ζωὴ, σὲ ἄλλους τὴν αἰώνια κόλαση. Καὶ οἱ δύο, ἀφοῦ περάσουν τὴν παρούσα ζωὴ καλῶς ἢ κακῶς, θὰ ἔχουν καὶ τὶς ἀμοιβὲς ἀνάλογες μὲ τὰ ἔργα τους. Τὸ ποσὸν ἢ τὸ ποιὸν τῆς μετοχῆς τους θὰ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴν ἔξῃ καὶ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν ἢ τῶν ἀρετῶν.

37. Λίμνες φωτιάς²³ εἶναι οἱ ψυχὰς πού ζοῦν μὲ ἡδυπάθεια· μέσα σ' αὐτές, ἡ ὄσμη τῶν παθῶν, σὰν βρωμερὸς βοῦρκος, τρέφει τὸ ἀκοίμητο σκουλήκι τῆς ἀκολασίας, δηλαδὴ τὴν ἀχαλίνωτη ὄρεξη τῆς σάρκα, καὶ τὰ φίδια, τοὺς βατράχους καὶ τὶς βδέλλες τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν, τοὺς μολυσμένους δηλαδὴ καὶ φαρμακεροὺς λογισμοὺς καὶ δαίμονες. Μιὰ τέτοια κατάσταση ἔχει πάρεϊ ἀπὸ ἐδῶ τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖ κολάσεως.

38. Ὅπως οἱ ἀπαρχές τῶν κολάσεων εἶναι κρυμμένες στὶς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν, ἔτσι καὶ οἱ προπληρωμὲς τῶν ἀγαθῶν ἐνεργοῦν καὶ μετέχονται στὶς καρδιές τῶν δικαίων μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Βασιλεία οὐρανῶν εἶναι ἡ ἐνάρετη πολιτεία, ὅπως καὶ κόλαση εἶναι ἡ ἔξῃ τῶν παθῶν.

39. Ἡ "νύχτα πού ἔρχεται", σύμφωνα μὲ τὸ λόγῳ τοῦ Κυρίου²⁴, εἶναι ἡ τέλεια ἀνενεργησία τοῦ μέλλοντος σκότους. Ἡ, διαφορετικὰ, εἶναι ὁ Ἄντίχριστος, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεται νύχτα καὶ σκοτάδι. Ἡ, ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως, εἶναι ἡ καθημερινὴ ἀμέλεια, ἡ ὁποία σὰν ἀσέλγη νύχτα ἀπονεκρῶνει τὴν ψυχὴ μὲ τὸν ὕπνο τῆς ἀναισθησίας. Γιατὶ ὅπως ἡ νύχτα κάνει ὄλους νὰ κοιμηθοῦν καὶ εἶναι εἰκόνα τῆς νεκρώσεως τοῦ θανάτου, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα τοῦ μέλλοντος σκότους κάνει τοὺς ἁμαρτωλοὺς νεκροὺς καὶ ἀναισθητοὺς μὲ τὴ μέθη τῶν πόνων.

40. "Κρίση τοῦ κόσμου τούτου", κατὰ τὸν εὐαγγελικὸ λόγῳ²⁵, εἶναι ἡ ἀπιστία τῶν ἀσεβῶν, σύμφωνα μὲ τό: «Ὅποιος δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθεῖ»²⁶. Εἶναι ἀκόμη καὶ οἱ ὀδυνηρὲς δοκιμασίες πού στέλνονται ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ κακοῦ ἢ τὴ μετάνοια, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ροπές τῶν προθέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ νὰ ἐνεργήσουν τὸ καλὸ ἢ τὸ κα-

23. Ἄποκ. 19, 20.

24. Ἰω. 9, 4.

25. Ἰω. 3, 19.

26. Ἰω. 3, 18.

κό, σύμφωνα με τὸ ψαλμικό: «Χάθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ προτοῦ γεννηθοῦν»²⁷. Τότε δηλαδή ἐκδηλώνεται ἡ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ ἀνάλογα μετὰ τὴν ἀπιστία, τὴν παιδαγωγία καὶ τὴν πράξη κάθε ἀνθρώπου. Καὶ ἄλλους τιμωρεῖ, ἄλλους ἐλεεῖ, καὶ σὲ ἄλλους δίνει στεφάνια ἢ κόλαση. Γιατὶ οἱ πρῶτοι εἶναι ἐντελῶς ἀσεβεῖς. Οἱ δεῦτεροι εἶναι πιστοί, ἀλλὰ ἀμελεῖς, καὶ γι' αὐτὸ παιδαγωγοῦνται μετὰ φιλανθρωπία. Οἱ τελευταῖοι ἔγιναν τέλειοι εἴτε στίς ἀρετὲς εἴτε στίς κακίες, καὶ θὰ λάβουν τὶς ἀνάλογες ἀμοιβές.

41. Ἄν ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲ διατηρηθεῖ ἀμόλυπτη, ἢ ἂν δὲν καθαρθεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ δὲ γίνετο ὅπως ἦταν ἐξαρχῆς, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνετο ἓνα σῶμα καὶ ἓνα πνεῦμα μετὰ τὸ Χριστό, καὶ τώρα καὶ κατὰ τὴ μέλλουσα συνάρθρωση τῶν σωζομένων σ' Αὐτόν. Γιατὶ ἡ δύναμη τοῦ Πνεύματος ποῦ προκαλεῖ αὐτὴ τὴ συνοχὴ καὶ τὴν ἔνωση, δὲ συνηθίζει νὰ συμπληρῶναι τὸ νέο χιτῶνα τῆς χάριτος συρράπτοντας ἓνα κουρέλι παλιωμένο στὰ πάθη.

42. Ἐκεῖνος ποῦ δέχτηκε δωρεὰν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὴν ἀνακαινίση καὶ τὴ φύλαξη, θὰ λάβει τότε ἰσότημα μέρος στὴ μορφοποίηση τῶν σωζομένων σὲ σῶμα Χριστοῦ, ἀπολαμβάνοντας μετὰ τρόπο ἀνέκφραστο τὴ θέωση. Γιατὶ δὲν μπορεῖ τότε νὰ εἶναι κανεὶς ἓνα μετὰ τὸ Χριστό ἢ μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἂν δὲ γίνετο μέτοχος τῆς χάριτος ἀπὸ ἐδῶ, ἔχοντας διαμορφώσει τὸ ἐσωτερικὸ του μετὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ γνώση, κατὰ τὸν Ἀπόστολο²⁸.

43. Μοιάζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μετὰ θεόφτιαχτη σκηνή, ὅπως ἐκείνη τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ θὰ ἔχει δύο χωρίσματα κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Στὴν πρώτη σκηνὴ θὰ μποῦν ὅσοι εἶναι ἱερεῖς τῆς χάριτος. Στὴ δεύτερη, ποῦ εἶναι νοητή, θὰ μποῦν μόνον ὅσοι ἔφτασαν ἀπὸ ἐδῶ στὸ γνόφον τῆς θεολογίας καὶ λειτούργησαν τριαδικὰ — μετὰ τὸ νοῦ, τὸ λόγο καὶ τὸ πνεῦμα τους — ὡς ἱεράρχες τέλειοι, ἔχοντας τὸν Ἰησοῦ τελετάρχη καὶ πρῶτο ἱεράρχη ἐνώπιον τῆς Τριάδος, στὴ σκηνὴ ποῦ ἔστησε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὅπου ἔμπαιναν καὶ δέχονταν πλουσιότερα τὶς ἐλλάμψεις Του.

44. Ὁ Σωτὴρας ὀνόμασε “πολλὲς μονές”²⁹ τὶς διαφορὲς ἀναβάσεις καὶ προόδους τῆς ἐκεῖ καταστάσεως. Ἡ θεία βασιλεία εἶναι βέβαια μία, ἀλλὰ ἔχει πολλὰ ἐσωτερικὰ διαφορὰ, ὥστε νὰ ὑπάρχουν ἀπὸ οὐράνιοι μέχρι γήινοι κατὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση καὶ κατὰ τὸ ποσὸ τῆς θεώσεως. Γιατὶ ἄλλη εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἡλίου καὶ ἄλλη τῆς σελήνης καὶ ἄλλη τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ ἓνα ἀστὲρ διαφέρει στὴ λάμψη ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³⁰, ἂν καὶ ὅλα λάμπουν στὸ ἴδιο θεῖο στερέωμα.

45. Συνόμιλος τῶν Ἀγγέλων καὶ σχεδὸν ἀσώματος, ὡς ἀφθαρτος, γίνετο ἐκεῖνος ποῦ καθάρισε τὸ νοῦ του μετὰ τὰ δάκρυα, καὶ ἀνέστησε ἀπὸ ἐδῶ τὴν ψυχὴ του μετὰ τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος, καὶ μετὰ τὸ λόγο ἔκανε τὴ σάρκα του φωτόμορφο καὶ πύρινο ἄγαλμα θείας ὁμορφιάς, αὐτὴ ποῦ εἶναι κατὰ τὴ

27. Ψαλμ. 57, 4.

28. Ρωμ. 2, 20.

29. Ἰω. 14, 2.

30. Α' Κορ. 15, 41.

φύση ἀνδριάντας πήλινος. Ἐποῦ, βέβαια, ἀφθαρσία τῶν σωμάτων εἶναι ἡ ἀποβολή τῶν ζωικῶν χυμῶν καὶ τοῦ ὄγκου.

46. Τὸ σῶμα τῆς ἀφθαρσίας θὰ εἶναι γήινο, χωρὶς χυμοὺς καὶ ὄγκο, καὶ θὰ μεταβληθεῖ μετὰ τρόπον ἄρρητο ἀπὸ ψυχικὸ σῶμα σὲ πνευματικόν, ὥστε καὶ χωμάτινο νὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ οὐράνιο, ἕνεκα τῆς λεπτῆς ὑφῆς ποῦ θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν θεῖα ὁμοίωση. Δηλαδή, ὅπως πλάστηκε στὴν ἀρχή, τέτοιο θὰ ἀναστηθεῖ, γιὰ νὰ γίνεῖ ὅμοιο μετὰ τὴ μορφὴ τοῦ Υἱοῦ³¹ τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ μέθεξι τῆς θεώσεως.

47. Ἐτῆ τῶν πράων³² εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἢ, ἡ θεανδρική κατάστασις τοῦ Χριστοῦ, στὴν ὁποία ἔχομε φτάσει, ἢ φτάνομε, λαβαίνοντας τὴν κατὰ χάρις γέννησις τῆς θείας υἰοθεσίας καὶ τὴν ἀνακαινίσις μέσω τῆς ἀναστάσεως. Ἀκόμη, Ἐτῆ ἀγία³³ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύσις ποῦ ἔφτασε στὴ θεώσις, ἢ ἀπλῶς στὴν κάθαρσις, ἀνάλογα μετὰ τὴν ἀξία τῶν ἀντίστοιχων ἀνθρώπων. ἘΗ, σύμφωνα μετὰ ἄλλη σκέψις, Ἐτῆ ποῦ θὰ κληρονομηθεῖ³⁴, εἶναι γιὰ τοὺς πράγματι ἀγίους ἡ ἀκύμαντη θεῖα γαλήνη τῆς ὑπὲρ νοῦν εἰρήνης, ὅπου θὰ κατοικήσουν οἱ δίκαιοι καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲ θὰ τοὺς ἐνοχλεῖ, οὔτε θὰ τοὺς ταραξεί.

48. Ἐτῆ τῆς ἐπαγγελίας εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἀπ' ὅπου ἀναβλύζει σὰν μέλι καὶ γάλα³⁵ ἡ εὐφροσύνη τοῦ πνεύματος.

49. Οἱ Ἐγιοὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ χρησιμοποιοῦν μετὰξὺ τοὺς μυστικὰ τὸν ἐνδιάθετο λόγο, ποῦ θὰ τὸν ὀμιλοῦν μετὰ τὴ χάρις τοῦ Ἐγίου Πνεύματος.

50. Ἐν δὲ μάθομε τί λογιῆς μᾶς ἔκανε ὁ Θεός, δὲ θὰ καταλάβομε τί λογιῆς μᾶς ἔκανε ἡ ἀμαρτία.

51. Εἶναι ἴσοι κατὰ τὴν πνευματικὴ ἡλικία ὅσοι ἔλαβαν ἀπὸ ἐδῶ τὸ πλήρωμα τῆς τελειότητος τοῦ Χριστοῦ.

52. Ἀντίστοιχες μετὰ τὰ ἔργα θὰ εἶναι καὶ οἱ ἀμοιβές. Τὸ ποσὸν ἢ τὸ ποιόν, δηλαδή ποῖο εἶναι τὸ μέτρο, θὰ τὸ δείξει ἐκεῖ ἡ τάξις καὶ ἡ κατάστασις καθενός, ἀνάλογα μετὰ τὴ μετοχή του σ' αὐτές.

53. Νόες, δηλαδή ἰσάγγελιοι, θὰ εἶναι ὅσοι καταξιωθοῦν νὰ γίνουν υἱοὶ τῆς ἀναστάσεως³⁶ τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή οἱ Ἐγιοὶ, μετὰ τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴ θεώσις.

54. Στὴ μέλλουσα ζωὴ οἱ Ἐγγελοὶ καὶ οἱ Ἐγιοὶ, καθὼς λέγεται, δὲ θὰ σταματήσουν ποτὲ νὰ προοδεύουν στὴν πρόσληψη χαρισμάτων, οὔτε θὰ ἀποκάμουν νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ ἀγαθὰ. Γιατὶ σ' ἐκεῖνον τὸν αἰῶνα δὲν ὑπάρχει οὔτε χαλάρωσις οὔτε μείωσις ἀπὸ τὴν ἀρετὴ στὴν κακία.

55. Σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ νὰ θεωρεῖς τέλειο ἐκεῖνον ποῦ ἔλαβε σὰν ἀρραβῶνα τὸ νὰ μιμηθεῖ πνευματικὰ τὶς μεθελικιώσεις τοῦ Χριστοῦ. Ἐνῶ τὸν τέλειο

31. Ρωμ. 8, 29.

32. Ματθ. 5, 5.

33. Ἐξ. 3, 5.

34. Ἐρ. 34, 13.

35. Ἐξ. 13, 5.

36. Λουκ. 20, 36.

στο μέλλον, θὰ τὸν δείχνει ἡ δύναμη τῆς θεώσεως.

56. Θὰ ἔχει τὴν ἴδια ἀξία καὶ τὴν ἴδια θέωση μὲ τοὺς ὁμοειδεῖς του στὴ μέλλουσα ζωὴ ἐκεῖνος ποὺ γίνεται ἀπὸ ἐδῶ τέλειος στὴν ἀρετὴ κατὰ τὶς πνευματικὲς μεθελικιώσεις.

57. Δόξα ἀληθινή, λένε πὼς εἶναι ἡ γνώση ἢ ἡ θεωρία τοῦ πνεύματος. Ἀκόμη, πὼς ἡ ἀκριβὴς γνώση τῶν δογμάτων εἶναι ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀληθινῆς πίστεως.

58. Ἐκπληξη εἶναι ἡ, μετὰ τὴν ἐπίγνωση, ὀλικὴ ἀνύψωση τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς τὰ Πρόσωπα τῆς Θεότητος, τὰ ἐνωμένα μέσα σὲ μεγάλοπρεπὴ δόξα. Ἡ διαφορετικὰ ἐκπληξη εἶναι ἡ καθαρὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἀνάταση πρὸς τὴν Ἄπειρην Δύναμη, τὸ Θεό, ποὺ περιβάλλεται φῶς. Ἐκσταση εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἀρπαγὴ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς τὸν οὐρανό, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλικὴ ἔξοδος ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν αἴσθησι. Ὁ διττὸς ἔρωτας εἶναι ἡ μέθη τοῦ πνεύματος ποὺ κινεῖ τὴν ἐπιθυμία.

59. Δύο κυρίως εἶναι οἱ ἐκστατικοὶ ἔρωτες τοῦ πνεύματος, ὁ ἐγκάρδιος καὶ ὁ ἐκστατικός. Ὁ πρῶτος εἶναι αὐτῶν ποὺ βρῖσκονται ἀκόμη στὸ στάδιο τοῦ φωτισμοῦ· ὁ δεύτερος εἶναι ἐκείνων ποὺ ἔφτασαν στὴν τέλεια ἀγάπη. Καὶ τὰ δύο εἶδη ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν αἴσθησι τὸ νοῦ, στὸν ὅποιο ἐνεργοῦν —ἀφοῦ θεῖος ἔρωτας εἶναι ἡ μέθη τοῦ πνεύματος ποὺ φέρνει τὸ φυσικὸ νοῦ πρὸς τὰ ἀνώτερα, μὲ τὴν ὅποια καὶ ἡ αἴσθησι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς σχέσεις τῶν πραγμάτων.

60. Ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν λογισμῶν εἶναι ἡ μνήμη ποὺ ἦταν ἀπλή καὶ ἐνιαία καὶ διαιρέθηκε μὲ τὴν παράβασι τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὅποια ἔχασε τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ καταστράφηκε μὲ τὶς ἴδιες τὶς δυνάμεις τῆς ἀφοῦ ἔγινε ἀπὸ ἀπλή σύνθετη, κι ἀπὸ ἐνιαία πολυσχιδῆς.

61. Θεραπεία τῆς ἀρχέγονης μνήμης εἶναι ἡ ἐπάνοδος τῆς ἀπὸ τὴν πονηρὴ καὶ ὀλέθρια μνήμη τῶν λογισμῶν στὴν ἀρχαία ἀπλότητά τῆς. Γιατὶ ἡ παρακοὴ δὲν ἔκανε μόνον ὄργανο τῆς κακίας τὴν ἀπλή μνήμη τῆς ψυχῆς ἐναντι τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ διέφθειρε καὶ ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς καὶ ἄμβλυσε τὶς φυσικὲς ὀρέξεις τῆς ψυχῆς γιὰ τὴν ἀρετὴ. Τὴ μνήμη τὴ θεραπεύει κυρίως ἡ ἔμμονη μνήμη τοῦ Θεοῦ ποὺ παγιώνεται μὲ τὴν προσευχὴ καὶ ἡ ὅποια ἔχει ἀφήσει τὴν κατὰ φύσιν κατάστασι κι ἔχει συναφθεῖ στὸ ὑπὲρ φύσιν.

62. Αἰτίες τῶν παθῶν εἶναι οἱ ἀμαρτωλὲς πράξεις, τῶν λογισμῶν εἶναι τὰ πάθη, καὶ τῶν φαντασιῶν, οἱ λογισμοί. Αἰτία τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἡ μνήμη. Τῆς μνήμης αἰτία εἶναι ἡ λησμοσύνη. Τῆς λησμοσύνης μητέρα εἶναι ἡ ἄγνοια. Τῆς ἄγνοιας, ἡ ραθυμία. Τὴ ραθυμία τὴ γεννοῦν οἱ ὀρέξεις τῆς ἐπιθυμίας. Μητέρα τῶν ὀρέξεων εἶναι ἡ κίνηση πρὸς ἐκτροπή. Τῆς κινήσεως αἰτία εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς πράξεως. Πράξι εἶναι ἡ ἀλόγιστη ἐπιθυμία κακοῦ καὶ ἡ εὐνοϊκὴ διάθεσι πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ τὶς αἰσθήσεις.

63. Στὸ λογικὸ μέρος τῆς ψυχῆς ἀνατέλλουν κι ἐνεργοῦν οἱ λογισμοί·

στό θυμικὸ μέρος, τὰ θηριώδη πάθη· στό ἐπιθυμητικὸ, ἡ μνήμη τῆς κτηνώδους ὀρέξεως· στό νοερὸ μέρος, οἱ φαντασίες, καὶ στό διανοητικὸ οἱ ἔννοιες.

64. Ἡ ἔφοδος τῶν πονηρῶν λογισμῶν εἶναι ρεῦμα ποταμοῦ. Μὲ αὐτοὺς γίνεται ἡ προσβολὴ καὶ στὴ συνέχεια ἡ συγκατάθεση στὴν ἁμαρτία ποὺ σὰν πλημμύρα μὲ κύματα σκεπάζει τὴν καρδιά.

65. “Λάσπη τοῦ βυθοῦ”³⁷ νὰ θεωρεῖς τὴν κάθυγρη ἡδονή, ἢ τὸ βόρβορο τῆς πορνείας, ἢ ἀκόμη, τὸ βαρὺ φορτίο τῶν υἱλικῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βαραίνει ὁ ἐμπαθὴς νοῦς καὶ βουλιάζει μὲ τοὺς λογισμοὺς του στό βυθὸ τῆς ἀπογνώσεως.

66. Λογισμοὺς πολλὰς φορὲς ἡ Γραφή λέει καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων, ὅπως πάλι καὶ τοὺς λόγους, τοὺς λέει νοήματα καὶ τὰ νοήματα ἀντιστρόφως λόγους. Αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ἡ κίνηση ὄλων αὐτῶν εἶναι, βέβαια, καθ’ ἑαυτὴν ἄυλη, παίρνει ὅμως μορφή μὲ τὰ πράγματα καὶ μετασχηματίζεται· κι ἔτσι ἐκεῖνο ποὺ κινήθηκε, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του ἀναγνωρίζεται καὶ λέγεται.

67. Οἱ λογισμοὶ εἶναι λόγοι τῶν δαιμόνων καὶ πρόδρομοι τῶν παθῶν, ὅπως οἱ λόγοι καὶ τὰ νοήματα εἶναι πρόδρομοι τῶν πράξεων. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ κάποιο ἀγαθὸ ἢ κακὸ, ἂν δὲν προσβληθεῖ πρωτύτερα ὁ λογισμὸς· ἀφοῦ λογισμὸς εἶναι ἀδιαμόρφωτη κίνηση προσβολῆς ὁποῖωνδήποτε πράξεων.

68. Ἡ ὕλη τῶν πραγμάτων γεννᾷ ἀπαθεῖς λογισμοὺς, ἐνῶ ἡ δαιμονικὴ προσβολὴ δημιουργεῖ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Ἄρα, ὅταν συγκρίνονται, παρουσιάζουν διαφορὰ οἱ φυσικοὶ λόγοι καὶ λογισμοὶ ἀπὸ τοὺς παρὰ φύση καὶ τοὺς ὑπὲρ φύση.

69. Οἱ λόγοι καὶ λογισμοὶ μποροῦν ἰσοδύναμα νὰ προκαλοῦν ἀστραπιαία ἀλλοίωση στὴν ψυχὴ, ὅταν μεταβάλλονται εὐθύς οἱ φυσικοὶ σὲ λογισμοὺς παρὰ φύση ἢ πάλι οἱ κατὰ φύση σὲ ὑπὲρ φύση. Αἴτιοι τῆς τροπῆς τοῦ ἐνὸς εἶδους πρὸς ἄλλο καὶ τῆς δημιουργίας τους εἶναι, γιὰ τοὺς δαιμονικοὺς λογισμοὺς, αὐτοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ὕλη, ἐνῶ γιὰ τοὺς υἱλικούς, οἱ λογισμοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν προσβολή. Ὅμοια, αἴτιοι τῶν θείων λογισμῶν εἶναι οἱ φυσικοὶ, καὶ οἱ φυσικοὶ γεννοῦν τοὺς ὑπὲρ φύση. Κάθε εἶδος ἔχει τὴν ἀλλοίωσή του πρὸς τὸ συγγενικὸ εἶδος ὡς κινητικὴ αἰτία καὶ γέννηση, ἢ ὁποῖα διαιρεῖται κατὰ τέσσερις τρόπους.

70. Σημείωσε ὅτι οἱ αἰτίες προηγοῦνται ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς, καὶ οἱ λογισμοὶ ἀπὸ τίς φαντασίες. Οἱ φαντασίες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ τὰ πάθη πρὶν ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Σὰν νὰ ὑπάρχει δηλαδὴ κάποια σειρὰ καὶ κάποια τάξη στὰ ἄτακτα πνεύματα, γιὰ δόλιο σκοπὸ, ὅπου τὸ ἓνα ἀκολουθεῖ κι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πλὴν ὅμως κανένα δὲν ἐνεργεῖ μόνον του, ἀλλὰ ἐνεργεῖται ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Οὔτε ἡ φαντασία εἰδωλοποιεῖται, οὔτε τὸ πάθος ἐ-

37. Ψαλμ. 68, 3.

νεργεῖ χωρὶς τῆ λαθραία καὶ κρυφῆ δαιμονικῆ δύναμη. Γιατί ἂν κι ἔχει πέσει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι ἔχει συντριβεῖ ὁ σατανᾶς, ὥστόσο εἶναι δυνατώτερος ἀπὸ μᾶς καὶ θρασύνεται ἐναντίον μας ἐξαιτίας τῆς ραθυμίας μας.

71. Οἱ δαίμονες δίνουν μορφή στὸ νοῦ μας, ἢ μᾶλλον αὐτοὶ παίρνουν ἀνάλογη μορφή καὶ μᾶς προσβάλλουν σύμφωνα μὲ τὴν ἔξη τοῦ πάθους ποῦ ἐπικρατεῖ καὶ ἐνεργεῖ στὴν ψυχὴ μας. Γιατί οἱ δαίμονες ἔχουν τὴν ἔξη τοῦ πάθους ὡς αἰτία νὰ εἰδωλοποιοῦν τὴ φαντασία. Μᾶς δείχνουν λοιπὸν ποικίλους καὶ πολύμορφες φαντασίες κατὰ τὴν ἐγρήγορη καὶ τὸν ὕπνο. Ἔτσι οἱ δαίμονες τῆς ἐπιθυμίας μεταμορφώνονται ἄλλοτε σὲ χοίρους, ἄλλοτε σὲ ὄνους, ἄλλοτε σὲ φλόγινα ἄλογα, μανιασμένα γιὰ τὸ θηλυκὸ· ἄλλοτε πάλι σὲ ἐβραίους, κι εἰδικὰ οἱ δαίμονες τῆς ἀκολασίας. Οἱ δαίμονες τῆς ὀργῆς μεταμορφώνονται ἄλλοτε σὲ εἰδωλόλατρες, ἄλλοτε σὲ λέοντες. Τῆς δειλίας οἱ δαίμονες μεταμορφώνονται σὲ Ἰσραηλίτες· τῆς ἀκολασίας, σὲ Ἰδουμαίους· τῆς πολυποσίας καὶ τῆς ἀσωτίας, σὲ Ἀγαρηνοὺς. Τῆς πλεονεξίας πάλι, ἄλλοτε σὲ λύκους κι ἄλλοτε σὲ λεοπαρδάλεις· τῆς πονηρίας, ἄλλοτε σὲ φίδια, ἄλλοτε σὲ ὄχιές, ἄλλοτε σὲ ἀλεπούδες. Τῆς ἀναίδειας, σὲ σκύλους, τῆς ἀκηδίας σὲ γάτους. Ἐνίοτε κι οἱ δαίμονες τῆς πορνείας μεταμορφώνονται σὲ φίδια, κοράκια ἢ καρακάξες. Σὲ πουλιὰ μεταμορφώνονται οἱ ψυχικοὶ δαίμονες καὶ μάλιστα οἱ ἐναέριοι. Ἡ φαντασία κατὰ τρεῖς τρόπους μεταβάλλει τὶς μορφές τῶν πνευμάτων, σύμφωνα δηλαδὴ μὲ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ χωρίζονται αὐτὲς σὲ τρία εἶδη, σὲ πουλιὰ, θηρία καὶ κτήνη, ποῦ ἀντιστοιχοῦν στὸ ἐπιθυμητικό, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ λογιστικὸ, τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Οἱ τρεῖς ἄρχοντες τῶν παθῶν πολεμοῦν πάντοτε ἐναντίον τῶν τριῶν αὐτῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ πάθος ποῦ χαρακτηρίζει τὴν ψυχὴ, παίρνουν τὴ συγγενικὴ μ' αὐτὸ μορφή καὶ μᾶς πλησιάζουν.

72. Οἱ δαίμονες τῆς ἡδονῆς ἔρχονται πολλὲς φορὲς σὰν φωτιὰ καὶ σὰν κάρβουνα. Γιατί τὰ φιλήδονα πνεύματα πυρώνουν τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ ἀφοῦ φέρουν σύγχυση στὴ διάνοια, σκοτίζουν τὴν ψυχὴ. Κύρια αἰτία τῆς πυρώσεως, τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ σκότους εἶναι ἡ ἡδονὴ τῶν παθῶν.

73. Νύχτα τῶν παθῶν εἶναι τὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας. Ἡ ἀλλιῶς, νύχτα εἶναι ἡ κατάσταση ποῦ γεννᾶ τὰ πάθη. Σ' αὐτὴν βασιλεύει ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σκότους μέσα στὸ ὅποιο τὰ πονηρὰ πνεύματα — ποῦ ἀλληγορικὰ λέγονται θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πουλιὰ τ' οὐρανοῦ κι ἐρπετὰ τῆς γῆς— οὐρλιάζουν καὶ ζητοῦν νὰ μᾶς ἀρπάξουν καὶ νὰ μᾶς φᾶνε.

74. Κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐνέργειας τῶν παθῶν, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς προηγοῦνται κι ἄλλοι ἀκολουθοῦν. Οἱ λογισμοὶ προηγοῦνται ἀπὸ τὶς φαντασίες, ἐνῶ τὶς φαντασίες ἀκολουθοῦν τὰ πάθη. Τὰ πάθη προηγοῦνται ἀπὸ τοὺς δαίμονες, κι οἱ δαίμονες ἀκολουθοῦν τὰ πάθη.

75. Ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν παθῶν εἶναι ἡ παράχρησις, ἡ μὴ ὀρθὴ χρῆσις τῶν πραγμάτων· τῆς παραχρήσεως, ἡ ἐκτροπή· τῆς ἐκτροπῆς, ἡ κλίσις τῆς

θελήσεως. Δοκιμασία τῆς θελήσεως εἶναι ἡ προσβολή τοῦ λογισμοῦ. Ἡ προσβολή προέρχεται ἀπὸ δαιμόνες ποὺ τοὺς δίνεται ἡ ἄδεια ἀπὸ τὴν Πρόνοια, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ποιότητα τοῦ αὐτεξουσίου μας.

76. Τὸ θανατηφόρο δηλητήριο τοῦ κεντριοῦ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἐμπαθής ἔξη τῆς ψυχῆς. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ θεληματικὰ ἄφησε τὰ πάθη νὰ γίνουον σὰν ιδιότητές του, εἶναι ἀμετακίνητος καὶ ἀμετάβλητος στὸν τρόπο τῆς ζωῆς του.

77. Τὰ πάθη λέγονται μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ διαιροῦνται σὲ σωματικά καὶ ψυχικά. Τὰ σωματικά ὑποδιαιροῦνται σὲ ὀδυνηρὰ καὶ σὲ ἁμαρτητικά. Τὰ ὀδυνηρὰ ὑποδιαιροῦνται σὲ πάθη νόσου καὶ πάθη παιδαγωγίας. Τὰ ψυχικά πάλι διαιροῦνται σὲ θυμικά, ἐπιθυμητικά καὶ λογιστικά. Τὰ λογιστικά ὑποδιαιροῦνται σὲ φανταστικά καὶ διανοητικά. Ἀπὸ αὐτά, ἄλλα εἶναι θεληματικά καὶ ὀφείλονται στὴν παράχρηση τῶν πραγμάτων, καὶ ἄλλα ἀκούσια καὶ γίνονται κατ' ἀνάγκην, γι' αὐτὸ καὶ λέγονται ἀδιάβλητα πάθη, τὰ ὁποῖα καὶ παρακολουθήματα καὶ φυσικά ἰδιώματα τὰ ὀνόμασαν οἱ Πατέρες.

78. Ἄλλα εἶναι τὰ σωματικά πάθη καὶ ἄλλα τὰ ψυχικά. Ἄλλα τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἄλλα τοῦ θυμοῦ. Ἄλλα τοῦ λογιστικοῦ καὶ ἄλλα τοῦ νοῦ καὶ τῆς διάνοιας. Ἐπικοινωνοῦν ὅμως μεταξύ τους καὶ βοηθοῦνται. Τὰ σωματικά, μὲ τὰ πάθη τοῦ θυμικοῦ. Ἐπίσης, τὰ λογιστικά μὲ τὰ νοερά, καὶ τὰ νοερά μὲ τὰ πάθη τῆς διάνοιας καὶ τῆς μνήμης.

79. Πάθη τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ ὀργή, ἡ πικρία, ἡ κραυγή, ἡ ὄξυθυμία, ἡ θρασύτητα, ἡ ματαιοφροσύνη, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἄλλα. Πάθη τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἡ πλεονεξία, ἡ ἀκολασία, ἡ ἀκράτεια, ἡ ἀπληστία, ἡ φιληδονία, ἡ φιλαργυρία, καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, ἡ φιλαυτία. Πάθη τῆς σάρκας εἶναι ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσωτία, ἡ ἀδικία, ἡ γαστριμαργία, ἡ ἀκηδία, ὁ κομπασμός, ἡ φιλοκοσμία, ἡ φιλοζωία καὶ ἄλλα. Πάθη τοῦ λογιστικοῦ μέρους εἶναι ἡ ἀπιστία, ἡ βλασφημία, ἡ πονηρία, ἡ πανουργία, ἡ περιέργεια, ἡ διφυχία, ἡ λαιδορία, ἡ καταλαλιά, ἡ κατακρίση, ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ ἄλλου, ἡ εὐτραπελία, ἡ ὑποκρισία, ἡ ψευδολογία, ἡ αἰσχρολογία, ἡ μωρολογία, ἡ ὑπουλότητα, ἡ εἰρωνεία, ἡ ἐπίδειξη, ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, ὁ μετεωρισμός, οἱ ἐπιорκίες, οἱ ἀργολογίες καὶ τὰ λοιπά. Πάθη τοῦ νοῦ εἶναι ἡ οἴηση, ἡ ἔπαρση, ἡ καυχησιολογία, ἡ ἐριστικότητα, ὁ φθόνος, ἡ αὐταρέσκεια, ἡ ἀντιλογία, ἡ ἀνυπακοή, ἡ φαντασία, ἡ φαντασιοπληξία, ἡ ἐπιδεικτικότητα, ἡ φιλοδοξία καὶ τέλος ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ὄλων τῶν κακῶν. Πάθη τῆς διάνοιας εἶναι οἱ ὄνειροπολήσεις, οἱ μετεωρισμοί, οἱ αἰχμάλωσιες, ὁ σκοτισμός, ἡ τύφλωση, οἱ ἀπομακρύνσεις πρὸς τὰ ἄτοπα, οἱ προσβολές τῶν λογισμῶν, οἱ συγκαταθέσεις σ' αὐτούς, οἱ ροπές στὸ κακό, οἱ τροπές, οἱ παραρριπισμοὶ (αἰφνίδιες ἐκτροπές) καὶ τὰ ὅμοιά τους. Γιὰ νὰ ποῦμε ἐπιγραμματικά, ὅλα τὰ παρὰ φύσιν κακὰ βρίσκονται ἀναμειγμένα μὲ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ συνυπάρχουν κατὰ φύσιν μ' αὐτές.

80. "Ω, τι ὑψηλοὺς λόγους ἀπευθύνει ἔκπληκτος ὁ Δαβὶδ στὸ Θεό! Εἶναι ὑπερθαύμαστη, λέει, ἡ γνώση Σου γιὰ μένα· δὲν μπορῶ νὰ τὴ συλλάβω³⁸, γιατί εἶναι ἰσχυρότερη καὶ ἀπλησίαστη, πάνω ἀπὸ τὴ δική μου ἀδύνατη γνώση καὶ τὴ δύναμη πού ἔχω. Σκέπτομαι δηλαδή, πῶς ἡ σάρκα, ἀκατανόητη στὴ σύνθεση τῆς κατασκευῆς της, εἶναι καὶ αὐτὴ τριαδικὴ στὰ εἶδη της, ἔχει ὅμως μία κοινὴ ἄρμονία τῶν μελῶν καὶ τῶν μερῶν της καὶ ἔχει τιμηθεῖ μὲ ἑβδοματικὸ δεῦτερο ἀριθμὸ, πράγμα πού κατὰ τοὺς μαθηματικούς σημαίνει τὸ χρόνο καὶ τὴ φύση*, ὥστε καὶ αὐτὴ, ὅταν ἀναλύεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἐνεργεῖς νόμους τῆς φύσεως, νὰ εἶναι ὄργανο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο φανερώνει στὸν κόσμον τὴν Τριαδικὴ Μεγαλοπρέπεια.

81. Νόμοι τῆς φύσεως εἶναι οἱ ποιοτικὲς συνθέσεις τῶν μελῶν πού εἶναι σὲ ἐνέργεια, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὀνομαστεῖ καὶ ἐτερότητες, ἐπειδὴ εἶναι ὑποδιαιρέσεις τῶν ἀντίστοιχων ἰδιοτήτων. "Ἡ διαφορετικὰ, φυσικὸς νόμος εἶναι ἡ δυνατότητα γιὰ ἐνέργεια καθενὸς εἶδους καὶ μέλους. "Ὅπως δηλαδή ὁ Θεὸς κινεῖ ὅλη τὴν κτίση, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἐνεργοποιεῖ καὶ κινεῖ κάθε μέλος τοῦ σώματος σύμφωνα μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ μέλους. "Ἄς ἐξετάσουμε τώρα γιὰ ποιὸ λόγο οἱ Θεοφόροι, ἄλλοτε λένε γιὰ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία ὅτι εἶναι δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ ἄλλοτε δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Λέμε λοιπὸν ὅτι δὲν παρουσιάζουν καμιὰ ἀσυμφωνία οἱ ἀπόψεις τῶν Ἁγίων γιὰ ὅσους τὶς γνωρίζουν καλά, ἀλλὰ ἀληθεύουν καὶ οἱ δύο, καὶ μόνο ἀλλάζουν ὅπως πρέπει τὶς ὀνομασίες μὲ πολλὴ σοφία, γιατί καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἔχουν ἔρθει μὲ τρόπο ἀνέκφραστο στὴν ὑπαρξὴ προορισμένα νὰ συνυπάρχουν, καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι τέλεια καὶ ὀλοκληρωμένη ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἐνῶ τὸ σῶμα ἀτελές, ἐπειδὴ αὐξάνεται μὲ τὴ θρέψη. Ἡ ψυχὴ ἔχει καθεαυτὴν, ἀπὸ τὴ στιγμή πού πλάστηκε, καὶ δύναμη ἐπιθυμίας καὶ δύναμη θυμικὴ πού τῆς δίνει ἀνδρεία καὶ τὴν κινεῖ σὲ ἔρωτα, γιατί ἔχει νοῦ καὶ λογικὴ. Ὁ ἄλογος θυμὸς καὶ ἡ ἀνόητη ἐπιθυμία δὲν εἶναι στοιχεῖα πού ἔλαβε κατὰ τὴ δημιουργία της, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ σῶμα. Αὐτὸ δηλαδή πλάστηκε ἀφθαρτο καὶ χωρὶς ζωικὸς χυμὸς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἦρθε σὰν ἐπακόλουθο ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θηριώδης θυμὸς. Μετὰ τὴν παρακοὴ ὅμως, ἀφοῦ τὸ σῶμα ἔπεσε στὴ φθορὰ καὶ ἀπέκτησε τὴν πυκνὴ ὑφὴ τῶν ἀλόγων ζώων, παρουσιάστηκε σ' αὐτὸ κατ' ἀνάγκην ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία. Γι' αὐτὸ καὶ ἐναντιώνεται στὸ θέλημα τῆς ψυχῆς μὲ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, ὅταν βέβαια κυριαρχεῖ. "Ὅταν ὅμως ὑποταχθεῖ τὸ θνητὸ σῶμα στὸ λογικὸ, τότε ἀκολουθεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ἐργασία τῶν ἀγα-

38. Ψαλμ. 138, 6.

* Οἱ Βυζαντινοί, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι, συνήθιζαν ν' ἀναζητοῦν μυστικὸ νόημα σὲ ἀριθμοὺς πού τοὺς ἀντιστοιχοῦσαν σὲ διάφορα ὀνόματα ἢ πράγματα (πρβλ. τὴν εἰσαγωγὴ τῶν 153 κεφαλαίων περὶ προσευχῆς, σελ. 219-220 Α' τόμου Φιλοκαλίας, καὶ τὸ κεφ. 79 τῆς Α' ἑκατοντάδας πρὸς τὸ Θαλάσσιο τοῦ ἀγίου Μαξίμου, σελ. 117 Β' τόμου). Στὸ παρὸν κεφάλαιο δὲν εἶναι σαφές πῶς ἀντιστοιχίζεται τὴ σάρκα ἢ "τριαδικότητα" καὶ ὁ "ἑβδοματικὸς δεῦτερος" ἀριθμὸς.

θῶν. Γιατί ὅταν ἔγινε ὁ συμφυρμὸς καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν ἐπίκτητων ἰδιωμάτων τῆς σάρκατος μετὰ τὴν ψυχὴν, τότε ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ὅμοιος μετὰ τὴν κτῆνη καὶ ὑπέκυψε στὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς φύσεως, καὶ ἔγινε κτῆνος ἀπὸ λογικὸς ποῦ ἦταν, καὶ θηρίο ἀπὸ ἄνθρωπος.

82. Ὁ Θεός, ὅταν μετὰ τὸ ζωοποιεῖ ἐμφύσησά Του δημιουργήσῃ τὴν ψυχὴν λογικὴν καὶ νοερήν, δὲν τὴν ἔκανε νὰ ἔχει θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν κτηνώδη, ἀλλὰ τῆς ἔβαλε δύναμιν ἐπιθυμίας καὶ συνάμα ἀνδρείαν νὰ θέλγεται ἐρωτικά. Ἔτσι οὔτε ὅταν ἔπλασε τὸ σῶμα, ἔβαλε σ' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν θυμὸν καὶ ἄλογον ἐπιθυμίαν. Αὐτὰ τὸ σῶμα τὰ προσέλαβε ἔπειτα, μετὰ τὴν παρακοήν, ποῦ ἔγινε θνητὸ καὶ φθαρτὸ καὶ κτηνώδες. Γιατί, ὅπως λένε οἱ Θεολόγοι, τὸ σῶμα κτίσθηκε ἄφθαρτο, τέτοιο ὅπως καὶ θὰ ἀναστηθεῖ, ἂν καὶ ἦταν ἐπίδεκτικὸ φθορᾶς· ὅπως πάλι ἡ ψυχὴ πλάσθηκε ἀπαθής. Δέχθησαν ὅμως καὶ τὰ δύο τὴν φθοράν, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἀναμίχθησαν λόγω τοῦ φυσικώτατου νόμου τῆς μεταξὺ τους περιχωρήσεως καὶ μεταδόσεως. Καὶ ἡ ψυχὴ πῆρε τὴν ποιότητα τῶν παθῶν, ἢ μᾶλλον τῶν δαιμόνων. Τὸ σῶμα ἐξομοιώθη μετὰ τὴν ἄλογον κτῆνη ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς καταστάσεως στὴν ὁποία ἔπεσε καὶ ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῆς φθορᾶς. Καὶ ἀφοῦ οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἔγιναν ἓνα, ἀποτελέσαν ἓνα κτῆνος, ἄλογο καὶ ἀνόητο λόγω τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Κι ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἐξισώθη μετὰ τὴν κτῆνη, ὅπως λέει ἡ Γραφή³⁹, καὶ ἔγινε ὅμοιος μετὰ αὐτὰ μετὰ κάθε τρόπον.

83. Ἀρχὴ καὶ γένεσις τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις, δηλαδὴ ἡ ἔφεσις τοῦ καλοῦ, ὅπως καὶ ὁ Θεὸς εἶναι αἰτία καὶ πηγὴ κάθε ἀγαθοῦ. Ἀρχὴ τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ πίστις, ἢ μᾶλλον ὁ Χριστός, ὁ βράχος τῆς πίστεως, τὸν ὁποῖο ἔχομε ὡς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ὅλων τῶν ἀρετῶν, ὅπου στεκόμαστε καὶ ἐπάνω Του οἰκοδομοῦμε κάθε ἀγαθόν. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος⁴⁰ ποῦ μᾶς συνδέει μετὰ τὸν ἑαυτὸν Του. Εἶναι ἀκόμη τὸ πολῦτιμο μαργαριτάρι⁴¹, τὸ ὁποῖο ἀναζητῶντας ὁ Μοναχὸς ποῦ εἰσδύει στὸ βυθὸν τῆς ἡσυχίας, πουλᾶ ὅλα τὰ θελήματά του μετὰ τὴν ὑπακοήν στίς ἐντολές, γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ ἀπὸ ἐδῶ.

84. Οἱ ἀρετὲς εἶναι ἰσοδύναμες μεταξὺ τους καὶ ὅλες συγκεντρώνονται σὲ ἓνα σημεῖο καὶ ἀπαρτίζουν ἓνα σύνολο καὶ ἓνα εἶδος ἀρετῆς. Καὶ ὑπάρχουν ἀρετὲς καὶ ἀρετὲς μεγαλύτερες ἀπὸ ἄλλες, ἐπειδὴ περιέχουν καὶ συνέχουν τίς περισσότερες ἢ καὶ ὅλες, ὅπως εἶναι ἡ θεία ἀγάπη, ἡ ταπεινὴ καὶ ἡ ὑπομονή. Γιατί λέει σχετικῶς ὁ Κύριος: «Μὲ τὴν ὑπομονήν σας θὰ σώσετε τίς ψυχὰς σας»⁴². δὲν εἶπε «μετὰ τὴν νηστεία ἢ μετὰ τὴν ἀγρυπνία σας». Ὑπομονὴ ἐνοῶ ἐκεῖνη ποῦ γίνεται σύμφωνα μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὴν βασιλίαν τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ θεμέλιον τῶν πνευματικῶν κατορθωμάτων. Αὕτη εἶναι ἡ εἰρήνη στὸν πόλεμον, ἡ γαλήνη στὴν τρικυμία, ἡ ἀκλόνητη θεμελίωσις ἐκείνων

39. Ψαλμ. 48, 21.

40. Ἐφ. 2, 20-21.

41. Ματθ. 13, 46.

42. Λουκ. 21, 19.

πού τὴν κατόρθωσαν. Καὶ ὅποιον μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἀποκτήσει, οὔτε ὄπλα, οὔτε δόρατα, οὔτε στρατιᾶς πού ἐξορμοῦν, οὔτε ἡ παράταξη τῶν δαιμόνων, οὔτε ἡ σκοτεινὴ φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν μποροῦν νὰ τὸν βλάψουν.

85. Οἱ ἀρετὲς μπορεῖ νὰ γεννοῦν ἡ μία τὴν ἄλλη, πάντως γεννιοῦνται ἀπὸ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θεϊκὲς ἀρετὲς. Αἰτία καὶ ἀρχὴ τῶν τεσσάρων γενικῶν καὶ θεϊκῶν ἀρετῶν, δηλαδὴ τῆς φρονήσεως, τῆς ἀνδρείας, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀπὸ τὶς ὁποῖες καὶ μὲ τὶς ὁποῖες ἀποτελοῦνται κι οἱ ὑπόλοιπες, εἶναι ἡ πνευματοκίνητη θεία σοφία ὅσων ἔφτασαν στὴ θεολογία, πού κινεῖται στὸ νοῦ κατὰ τέσσερις τρόπους. Αὐτὴ δὲν ἐνεργεῖ καὶ τὶς τέσσερις συγχρόνως, ἀλλὰ καθεμιά ἰδιαιτέρως στὸν καιρὸ τῆς, ὅπως θέλει. Τὴ φρόνηση τὴν ἐνεργεῖ ὡς φῶς, τὴν ἀνδρεία ὡς δύναμη σφοδρὴ καὶ πνοὴ ἀεικίνητη, τὴ σωφροσύνη ὡς δύναμη πού ἀγιάζει καὶ καθαρίζει, καὶ τὴ δικαιοσύνη ὡς δροσιὰ ἀγνότητος πού εὐφραίνει καὶ ἀναψύχει ἀπὸ τὸν καύσωνα τῶν παθῶν. Στὸν κάθε τέλειο δίνει τέλεια τὴν ἐνέργεια καθεμιάς ἀπὸ αὐτές, ὅπως προεῖπα, καθὼς ἀρμόζει κάθε φορά.

86. Τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς πού γίνονται ἀπὸ δικὴ μας ἐπιμέλεια, δὲ χαρίζουν τέλεια εὐρωστία στὴν ψυχὴ, ἂν οἱ ἴδιες οἱ ἀρετὲς δὲ φτάσουν οὐσιωδῶς στὴν ἔξη μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης. Γιατὶ καθεμιά ἀρετὴ ἔχει τὸ δικό της χάρισμα, τὴ δικὴ της ἐνέργεια, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ σύρει ἐκείνους πού τὴν ἔχουν, καὶ χωρὶς νὰ θέλουν, πρὸς τὸν ἑαυτό της μὲ τὴν ἔξη καὶ μὲ τὴ φύση τοῦ ἀγαθοῦ. Κι ὅταν αὐτὸ μᾶς δοθεῖ, διατηρεῖται στὸ ἔξης ἀναλλοίωτο καὶ σταθερό. Γιατὶ οἱ ἀρετὲς, σὰν ζωντανὴ ψυχὴ μέσα στὰ μέλη τους, ἔχουν τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος γιὰ νὰ τὶς ἐνεργοποιεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς τὴ χάρη εἶναι νεκρὸς ὄλος ὁ ὄμιλος τῶν ἀρετῶν· κι ὅποιοι νομίζουν πὼς τὶς ἀπέκτησαν ἢ τὶς κατόρθωσαν τελείως, ἔχουν σκιὲς μόνο καὶ τύπους τοῦ καλοῦ κι ὄχι τὸ πραγματικὸ πρότυπο τῆς ἀλήθειας.

87. Εἶναι λοιπὸν τέσσερις οἱ καθολικὲς ἀρετὲς: ἀνδρεία, φρόνηση, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη. Ὑπάρχουν καὶ ὀκτὼ καταστάσεις κοντινὲς σ' αὐτές, ὡς ὑπερβολὲς ἢ ὡς ἐλλείψεις τους, τὶς ὁποῖες ἐμεῖς οἱ μοναχοὶ τὶς λέμε καὶ τὶς θεωροῦμε κακίες, ἐνῶ οἱ κοσμικοὶ ἀρετὲς. Τῆς ἀνδρείας, ὑπερβολὴ εἶναι ἡ θρασύτητα καὶ ἐλλείψη ἡ δειλία. Τῆς φρονήσεως, ἡ πονηρία καὶ ἡ ἀγνοία. Τῆς σωφροσύνης, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἠλιθιότητα. Τῆς δικαιοσύνης, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀδικία ἢ μειονεξία. Γιατὶ οἱ ἀρετὲς βρίσκονται στὸ μέσο, κι ὄχι μόνο οἱ γενικὲς καὶ οἱ φυσικὲς, οἱ ἀνώτερες ἀπὸ κάθε ὑπερβολὴ καὶ ἐλλείψη, ἀλλὰ καὶ οἱ πρακτικὲς. Καὶ οἱ ἀρετὲς ἔχουν συνεργὸ τὴν προαίρεση καὶ τὴν εὐθύτητα τῆς γνώμης, ἐνῶ οἱ ἄλλες, τὴ μεταβολὴ καὶ τὴν οἴηση. Γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρετὲς βρίσκονται στὸ μέσο τῆς εὐθύτητας, μάρτυρας ἡ παροιμία πού λέει: «Καὶ κατορθώσεις πάντας ἄξονας ἀγαθοῦς»⁴³. Ὅλες λοιπὸν οἱ

43. Παροιμ. 2, 9.

ἀρετὲς σχηματίζονται μέσα στὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, στὶς ὁποῖες γεννιοῦνται καὶ οἰκοδομοῦνται, κι ἔχουν γιὰ θεμέλιο τῆς οἰκοδομῆς τους τὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετὲς, ἢ μᾶλλον τὸ Χριστό· οἱ φυσικὲς ἀρετὲς γιὰ νὰ καθαίρονται μὲ τὶς πρακτικὲς, καὶ οἱ θεϊκὲς καὶ ὑπερφυσικὲς γιὰ νὰ παρέχονται ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πνεύματος.

88. Ἀπὸ τὶς ἀρετὲς, ἄλλες εἶναι πρακτικὲς, ἄλλες φυσικὲς καὶ ἄλλες θεϊκὲς καὶ δῶρα τοῦ Πνεύματος. Οἱ πρακτικὲς προέρχονται ἀπὸ τὴν προαίρεση, οἱ φυσικὲς ἀπὸ τὴν διάπλαση καὶ οἱ θεϊκὲς ἀπὸ τὴν χάρη.

89. Ὅπως ἡ ψυχὴ μας γεννᾷ τὶς ἀρετὲς, ἔτσι γεννᾷ καὶ τὰ πάθη. Τὶς ἀρετὲς σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς, τὰ πάθη, παρὰ τὴ φύση τῆς. Ἡ ψυχὴ δηλαδή, ἔχει αἰτία τῆς γενέσεως τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ τὴ ροπή τῆς θελήσεώς της σὰν κέντρο πρὸς ἀκτίνες ἢ ὅπως τὸ βαρίδι τῆς ζυγαριᾶς· σ' ὅποια πλευρὰ γείρει, αὐτὴ παίρνει γιὰ συνεργὸ καὶ ἐνεργεῖ. Ἡ πρόθεση τοῦ ἀνθρώπου ὑπόκειται καὶ στὶς δύο ἐνεργεῖες, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔχει μέσα του καὶ τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς κακίες. Τὶς ἀρετὲς μὲ τὴ γένεση, τὶς κακίες μὲ τὴν αἰθαίρετη ροπή τῆς θελήσεως.

90. Ἡ Γραφὴ ὀνομάζει τὶς ἀρετὲς νεάνιδες, ἐξαιτίας τῆς συνάφειας ποὺ τὶς συνδέει μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὶς κάνει νὰ θεωροῦνται ἓνα πνεῦμα κι ἓνα σῶμα μ' αὐτὴ. Γιατὶ ἡ μορφή τῆς νέας εἶναι σύμβολο τῆς ἀγάπης, καὶ τὸ σχῆμα τῶν ἱερῶν αὐτῶν παρθένων εἶναι τεκμήριο ἀγνείας καὶ καθαρότητας. Εἶναι συνήθεια τῆς χάρης νὰ ἀποδίδει στὰ θεῖα μορφή σχετικὴ μὲ τὴν ποιότητά τους καὶ νὰ τὰ μορφοποιεῖ χωρὶς πλάνη ἀνάλογα μὲ ὅ,τι συγγενεύουν, γι' αὐτοὺς ποὺ εἶναι δεκτικοί.

91. Εἶναι λοιπὸν ὀκτώ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν παθῶν· τρεῖς, τὰ μεγάλα πάθη, γαστριμαργία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ πέντε τὰ ἀκόλουθά τους, δηλαδή πορνεία, ὀργή, λύπη, ἀκηδία καὶ ὑπερηφάνεια. Καὶ ὑπάρχει ἀντιστοιχία μὲ τὶς ἀντίπαλες σ' αὐτὰ ἀρετὲς: εἶναι οἱ τρεῖς περιεκτικὲς ἀρετὲς ἀκτημοσύνη, ἐγκράτεια καὶ ταπεινὴση, καὶ μαζὶ οἱ ἀκόλουθές τους, ἀγνεία, πραότητα, χαρὰ, ἀνδρεία καὶ ἐξουδένωση —κι ἔπειτα ὅλες οἱ ἄλλες ἀρετὲς. Δὲν μπορεῖ ὅμως ὁ καθένας ποὺ θέλει, νὰ μάθει καὶ νὰ γνωρίσει τὴ δύναμη, τὴν ἐνεργεῖα καὶ τὴν ἰδιαίτερη ὁσμὴ καθεμιᾶς ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ τὶς πράττει ἢ τὶς "πάσχει" μὲ τὸ ἔργο καὶ τὸ λόγο καὶ ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὰ χαρίσματα τῆς γνώσεως καὶ τῆς διακρίσεως.

92. Ἄλλες ἀρετὲς ἐνεργοῦν σ' ἐμᾶς, κι ἄλλες ἐνεργοῦνται ἀπὸ ἐμᾶς. Ἐνεργοῦν σ' ἐμᾶς οἱ ἀρετὲς, ἐρχόμενες σ' ἐμᾶς ὅταν πρέπει, καὶ ὅταν καὶ ὅσο καὶ ὅπως θέλουν. Καὶ τὶς ἐνεργοῦμε ἐμεῖς, σύμφωνα μὲ τὴν προαίρεσή μας καὶ τὴν ἠθικὴ ἔξη τῆς ἰκανότητάς μας. Οἱ ἀρετὲς ὅμως ἐνεργοῦν σ' ἐμᾶς οὐσιαστικά, ἐνῶ ἐμεῖς τὶς ἐνεργοῦμε τυπικὰ διαμορφώνοντας τὸ ἦθος μας —ἀφοῦ βέβαια ὅλες οἱ ἐνάρετες ἐργασίες μας εἶναι τύπος σὲ σχέση μὲ τὰ οὐράνια ἀρχέτυπα τῶν ἀρετῶν, καὶ ἀπὸ πολὺ λίγους μετέχονται κατ' οὐσίαν

τὰ νοητὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφθαρτη μέλλουσα ἀπόλαυση. Ἐδῶ ἐνεργοῦμε καὶ ἀπολαμβάνομε τοὺς κόπους καὶ τοὺς τύπους τῶν ἀρετῶν καὶ ὄχι τὶς κυρίως ἀρετές.

93. Ἱερουργεῖ τὸ Εὐαγγέλιο⁴⁴ μὲ τὸν τρόπο τοῦ Παύλου, ἐκεῖνος ποὺ μεταλαμβάνει τὸ φωτισμὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ μπορεῖ νὰ τὸν μεταδώσει ἐνεργητικὰ καὶ στοὺς ἄλλους, ρίχνοντας τὸ λόγο σὰν σπόρο θεϊκὸ στὰ χωράφια τῶν φυχῶν τῶν ἀκροατῶν του. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος: «Ὁ λόγος σας νὰ εἶναι ἀρτυμένος μὲ χάρη θείας ἀγαθότητος, γιὰ νὰ μεταδώσει χάρη σ' ὅσους τὸν ἀκοῦν μὲ πίστη»⁴⁵. Ἀποκαλώντας πάλι ὁ Παῦλος τοὺς διδασκάλους γεωργοὺς καὶ τοὺς διδασκομένους γεώργιο⁴⁶, δείχνει πολὺ σφά ὅτι οἱ πρῶτοι ὀργώνουν καὶ σπέρνουν τὸ θεῖο λόγο καὶ οἱ ἄλλοι εἶναι γῆ γόνιμη, εὐφορη καὶ πολυκαρπη. Ἱερουργία ἀληθινὴ εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἐνέργεια τῶν θείων, ἀλλὰ καὶ ἡ μέθεξη τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ μετάδοσή τους στοὺς ἄλλους.

94. Εἶναι ποικίλος ὁ προφορικὸς λόγος ποὺ λέγεται γιὰ διδασχὴ, καὶ ἀποκτᾶται μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους ἀπὸ τέσσερις πηγές: τὴ μάθηση, τὴν ἀνάγνωσι, τὴν πράξη καὶ τὴ χάρη. Ὅπως τὸ νερό, ἐνῶ εἶναι ἓνα κατὰ τὴ φύση, μεταβάλλεται ὅμως στὴν ποιότητα ἀνάλογα μὲ τὴ σύστασι τῆς γῆς ἀπ' ὅπου περνᾷ, ὥστε νὰ εἶναι στὴ γεύση ἄλλο πικρὸ, ἄλλο γλυκὸ, ἄλλο ἀλμυρὸ καὶ ἄλλο ξυνό, ἔτσι καὶ ὁ λόγος τῆς διδασχῆς, ἀφοῦ περάσει μέσα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἔξη καθενὸς καὶ ἀλλοιωθεὶ ἀνάλογα, ἀναγνωρίζεται κατὰ τὴν ἐνέργεια καὶ παρέχει ὠφέλεια.

95. Ὁ λόγος ἔχει δοθεῖ γιὰ νὰ τὸν ἀπολαύσει κάθε λογικὴ φύση, ὅπως προσφέρονται πολλὰ καὶ διάφορα ἐδέσματα. Γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴ του κατὰ διαφόρους τρόπους: ἔχει τὸν ἐπιστημονικὸ λόγο σὰν παιδαγωγὸ νὰ τὴ διαμορφώνει στὸ ἦθος· τὸν λόγο τῆς ἀναγνώσεως, σὰν νερὸ δροσερὸ νὰ τὴν τρέφει καὶ νὰ τὴν ἀναπαύει· τὸν λόγο τῆς πράξεως, σὰν τόπο χλοερὸ νὰ τὴ δυναμώνει⁴⁷· τὸν λόγο τῆς χάρης, σὰν ποτήρι μὲ κρασί νὰ τὴ μεθᾷ⁴⁸ καὶ νὰ τὴν εὐφραίνει, καὶ τὴν ἀνείπωτη ἀγαλλίασή της σὰν λάδι ποὺ κάνει τὸ πρόσωπό της ἱλαρὸ⁴⁹ καὶ λαμπερό.

96. Τὰ παραπάνω ἡ ψυχὴ δὲν τὰ ἔχει μόνον μέσα της σὰν ζωὴ, ἀλλὰ καὶ ὅταν τ' ἀκούει καὶ ἀπὸ ἄλλους ὡς διδασχὴ, ἔτσι τὰ αἰσθάνεται, ὅταν φυσικὰ προϋπάρχει ἀνάμεσα στοὺς δύο ἀγάπη καὶ πίστη. Ὁ ἓνας δηλαδὴ ν' ἀκούει μὲ πίστη καὶ ὁ ἄλλος νὰ διδάσκει μὲ ἀγάπη, παρουσιάζοντας χωρὶς ἔπαρση καὶ φιλοδοξία τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν. Τότε καὶ οἱ δύο δέχονται ὡς ἐξῆς τὰ τέσσερα εἶδη τοῦ λόγου: τὸν λόγο ἀπὸ τὴ μάθηση, ὡς παιδαγωγό· τὸν λόγο τῆς ἀναγνώσεως ὡς τροφό· τὸν λόγο ἀπὸ τὴν πράξη, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ ἔσω, ὡς γλυκύτατο νυμφαγωγό· τὸν λόγο τοῦ Πνεύματος, ποὺ φωτίζει καὶ εὐφραίνει, ὡς νυμφίο ποὺ ἐνώνεται μὲ τὴν ψυχὴ. Γιατὶ ἡ ἔκφρασι «κάθε λόγος

44. Ρωμ. 15, 16.

45. Κολ. 4, 6· Ἐφ. 4, 29.

46. Α' Κορ. 3, 9.

47. Ψαλμ. 22, 2.

48. Ψαλμ. 22, 5.

49. Ψαλμ. 103, 15.

πού έκπορεύεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ"⁵⁰ σημαίνει τοὺς λόγους πού βγαίνουν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν Ἁγίων καὶ εἶναι ἡ γλυκύτατη ἐνεργοποιὸς πνοή τοῦ Πνεύματος, πού τὴν ἀπολαμβάνουν ὄχι ὅλοι, ἀλλὰ μόνον οἱ ἄξιοι — ἀφοῦ ἄλλωστε οἱ λογικοὶ ἔχουν τρυφή τους τὸ λόγο. Ἐδῶ εἶναι πολὺ λίγοι ἐκεῖνοι πού εὐφραίνονται μὲ πληρότητα ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ οἱ πολλοὶ γνωρίζουν καὶ μετέχουν μόνον τοὺς τύπους τῶν πνευματικῶν λόγων μὲ τὴ μνήμη, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχουν γευθεῖ μὲ αἴσθηση ψυχῆς τὸν ἀληθινὸ ἄρτο τῆς μέλλουσας ζωῆς, δηλαδὴ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τότε μόνον αὐτὸς θὰ εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἀξίων γιὰ νὰ τοὺς γεμίζει μὲ κάθε ἡδονή, χωρὶς ποτὲ νὰ τρώγεται τελείως ἢ νὰ ἐξαντλεῖται ἢ νὰ θυσιάζεται.

97. Χωρὶς νοερὴ αἴσθηση, εἶναι ἀδύνατο νὰ γευθεῖ κανεὶς τὴν ἡδονὴ τῶν θείων μὲ πληρότητα. Γιατὶ ὅπως ἐκεῖνος πού ἄμβλυσε τὶς σωματικὲς τοῦ αἰσθήσεις, ρὶς ἔκανε νὰ μὴν ἐνεργοῦν στὰ αἰσθητὰ, καὶ οὔτε βλέπει, οὔτε ἀκούει, οὔτε ὀσφραίνεται, ἀλλὰ εἶναι παράλυτος, ἢ μᾶλλον μισοπεθαμένος, ἔτσι κι ἐκεῖνος πού νέκρωσε τὶς φυσικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του μὲ τὰ πάθη του, τὶς ἔκανε ἀνίκανες νὰ ἐνεργοῦν καὶ νὰ μετέχουν στὰ μυστήρια τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πού δὲ βλέπει καὶ δὲν ἀκούει καὶ δὲν αἰσθάνεται πνευματικῶς, εἶναι νεκρὸς. Γιατὶ δὲ ζεῖ μέσα του ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱδιος οὔτε κινεῖται ἀπὸ τὸ Χριστό, οὔτε δέχεται τὶς ἐνέργειες τοῦ Χριστοῦ.

98. Οἱ αἰσθήσεις ἔχουν ἴση, ἴδια, γιὰ νὰ μὴν πῶ καὶ μία, ἐνέργεια μὲ τὶς ψυχικὲς δυνάμεις, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι ὑγιεῖς. Γιατὶ οἱ ψυχικὲς δυνάμεις ζοῦν καὶ ἐνεργοῦν μέσω τῶν αἰσθήσεων, καὶ τὸ ζωτικὸ πνεῦμα εἶναι ἐνωμένο καὶ μὲ τὶς δύο. Ὁ ἄνθρωπος, τότε εἶναι οὐσιαστικῶς ἄρρωστος, ὅταν ἔχει τὴ γενικὴ ἀσθένεια τῶν παθῶν καὶ εἶναι διαρκῶς κατάκοιτος στὸ νοσοκομεῖο τῆς ραθυμίας. Οἱ αἰσθήσεις ἐποπτεύουν μὲ εὐκρίνεια τὰ αἰσθητὰ καὶ οἱ ψυχικὲς δυνάμεις τὰ νοητὰ, ἰδίως ὅταν δὲν ὑπάρχει μεταξύ τους καμία σατανικὴ μάχη πού νὰ ἀντιτάσσεται στὸ νόμο τοῦ νοῦ καὶ τοῦ πνεύματος⁵¹. Ὅταν ὁμως συναφθοῦν σὲ ἓνα καὶ γίνουν ἐνιαῖες μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, τότε γνωρίζουν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα, πῶς εἶναι στὴ φύση τους, κατὰ τρόπο ἄμεσο καὶ οὐσιαστικὸ, καὶ θεωροῦν τοὺς λόγους αὐτῶν μὲ σαφήνεια, κι ἐποπτεύουν καθαρὰ, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ, τὴ μία Αἰτία τῶν ὅλων, τὴν Ἁγία Τριάδα.

99. Ὁ ἡσυχαστὴς ὀφείλει πρῶτα νὰ ἔχει σὰν θεμέλιο, πάνω στὸ ὁποῖο θὰ οἰκοδομεῖ, αὐτὲς τὶς πέντε ἀρετὲς: σιωπὴ, ἐγκράτεια, ἀγρυπνία, ταπεινώση καὶ ὑπομονή. Ἐπειτα, τρεῖς θεάρεστες ἐργασίες: φαλμωδία, προσευχὴ καὶ ἀνάγνωση· νὰ ἔχει καὶ ἐργόχειρο, ἂν εἶναι ἀδύνατος στὰ πνευματικά. Γιατὶ οἱ παραπάνω ἀρετὲς δὲν περιέχουν μόνον ὅλες τὶς ἄλλες, ἀλλὰ καὶ στερεώνουν ἢ μία τὴν ἄλλη. Ἀκόμη, ὁ ἡσυχαστὴς ὀφείλει νὰ σχολάζει ἀπὸ τὸ

50. Ματθ. 4, 4.

51. Ρωμ. 7, 23.

πρωί στη μνήμη τοῦ Θεοῦ μετὴν προσευχὴ καὶ τὴν καρδιακὴ ἡσυχία. Τὴν πρώτη ὥρα νὰ προσεύχεται ἐπίμονα, τὴ δεύτερη νὰ διαβάζει, τὴν τρίτη νὰ φάλλει, τὴν τέταρτη νὰ προσεύχεται, τὴν πέμπτη νὰ διαβάζει, τὴν ἕκτη νὰ φάλλει, τὴν ἕβδομη νὰ προσεύχεται, τὴν ὄγδοη νὰ διαβάζει, τὴν ἔνατη νὰ φάλλει, τὴ δέκατη νὰ τρώει, τὴν ἑνδέκατη νὰ κοιμᾶται, ἂν ἔχει ἀνάγκη, καὶ τὴ δωδέκατη ὥρα νὰ φάλλει τὸν ἑσπερινό. Κι ἂν περνᾷ μετέτοιον καλὸ τρόπο τὴν ἡμέρα του, ἀρέσει στοῦ Θεοῦ.

100. Πρέπει κανεὶς σὰν μέλισσα νὰ μαζεύει ἀπὸ ὅλα τὸ πιὸ χρησιμογιὰ τὶς ἀρετὲς καὶ ἔτσι, μετέχοντας λίγο ἀπ' ὅλα, νὰ κάνει μεγάλη σύνθεση τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ προμηθεύεται τὸ μέλι τῆς σοφίας γιὰ νὰ εὐφραίνει τὶς ψυχές.

101. Ἄν θέλεις νὰ περάσεις εὐκολότερα τὸ διάστημα τῆς νύχτας, ἄκουσε. Τρεῖς τρόπους ἔχει ἡ ἀγρυπνία τῆς νύχτας: τῶν ἀρχαρίων, τῶν μέσων καὶ τῶν τελειῶν. Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι, τὴ μισὴ νύχτα νὰ κοιμᾶται κανεὶς καὶ τὴ μισὴ νὰ ἀγρυπνεῖ, ἢ ἀπὸ τὸ βράδυ μέχρι τὰ μεσάνυχτα, ἢ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα μέχρι τὸ πρωί. Ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι, νὰ ἀγρυπνεῖ κανεὶς τὸ βράδυ μία-δύο ὥρες, ἔπειτα νὰ κοιμᾶται τέσσερις ὥρες, καὶ νὰ σηκώνεται στὸν ὄρθρο γιὰ νὰ φάλλει καὶ νὰ προσευχηθεῖ ἕξι ὥρες μέχρι τὸ πρωί. Κατόπιν, νὰ φάλλει τὴν πρώτη ὥρα καὶ νὰ κάθεται νὰ ἡσυχάζει καθὼς προείπαμε. Καὶ ἡ ν' ἀκολουθεῖ τὸ πρόγραμμα τῶν πνευματικῶν ἐργασιῶν ποὺ δώσαμε γιὰ τὶς ὥρες τῆς ἡμέρας, ἢ νὰ διατηρεῖ ἀδιάκοπη τὴ συνέχεια τῆς προσευχῆς, μετὴν ὁποία ἐρχεται ἡ ἕξι στὸν ἀγωνιστὴ. Τέλος, ὁ τρίτος τρόπος εἶναι ἡ ὀλονύκτια στάση καὶ ἐγρήγορη.

102. Σχετικὰ μετὸ φαγητό, νομίζω ὅτι μία λίτρα φωμί εἶναι ἀρκετὴ γιὰ ὅποιον ἀγωνίζεται στὴν ἡσυχία. Κι ἄς πίνει δύο ποτήρια κρασί καὶ τρία νερό. Ἡ τροφή του νὰ εἶναι λιτὴ, ὄχι ὅ,τι ζητᾷ ἡ ἐπιθυμία τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅ,τι οἰκονομεῖ ἡ θεία Πρόνοια, καὶ πάλι μετ' ἐγκράτεια. Ἄριστη καὶ σύντομη συμβουλή γιὰ ὅσους θέλουν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἀκρίβεια, εἶναι νὰ τηροῦν τὶς τρεῖς περιεκτικὲς ἐργασίες τῶν ἀρετῶν, νηστεία, ἀγρυπνία καὶ προσευχὴ. Αὐτὲς ἐγγυῶνται τὴν ἀκλόνητη στήριξη ὅλων.

103. Ἡ ἡσυχία ἔχει πρὶν ἀπ' ὅλα ἀνάγκη ἀπὸ πίστη, ὑπομονή, ἐλπίδα καὶ ἀγάπη μετ' ὅλη τὴν καρδιά καὶ τὴν ἰσχύ καὶ τὴ δύναμη. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει, κι ἂν δὲν ἐπιτύχει ἐδῶ τὸ ποθούμενο, ἀπὸ κάποια τυχὸν ἀμέλεια ἢ ἀπὸ ἄλλη αἰτία, κατὰ τὴν ὥρα ὅμως τοῦ θανάτου του εἶναι ὅπως ὅποτε ἀδύνατο νὰ μὴν πληροφορηθεῖ τὸν καρπὸ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀγῶνα του καὶ νὰ μὴ δεῖ τὴν ἐλευθερία, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ ἀπολύτρωση καὶ ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν, ὁ Θεάνθρωπος Λόγος. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπιστεῖ, θὰ καταδικαστεῖ ὅπως ὅποτε κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ ἔχει κι ἀπὸ τώρα καταδικαστεῖ, σύμφωνα μετὸ λόγο τοῦ Κυρίου⁵². Γιατὶ, λέει, ὅ-

ποιος δουλεύει στίς ἡδονές καί ζητεῖ τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ Θεό⁵³, εἶναι ἄπιστος, κι ἄς φαίνεται στὰ λόγια πιστός. Αὐτὸς ἐξαπάτησε τὸν ἑαυτό του χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, καὶ θ' ἀκούσει τότε: «Καθὼς δὲ μεδέχθηκες στὴν καρδιά σου, ἀλλὰ μοῦ γύρισες περιφρονητικὰ τὴν πλάτη, θὰ σὲ διώξω κι ἐγὼ μακριά μου». Πρέπει ὁ πιστὸς νὰ ἔχει καλὲς ἐλπίδες, νὰ πιστεύει τὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως μαρτυρεῖται σὲ ὅλες τὶς Γραφές, καὶ νὰ ὁμολογεῖ τὴν ἀσθένειά του, γιὰ νὰ μὴν ἔχει διπλὴ τὴν καταδίκη καὶ ἀναπόφευκτη.

104. Τίποτε ἄλλο δὲ δίνει συντριβὴ στὴν καρδιά καὶ ταπεινώση στὴν ψυχὴ, ὅσο τὸ νὰ παραμένει κανεὶς σὲ μόνωση μετὰ γνώση καὶ ἡ σιωπὴ γιὰ ὅλα τὰ πράγματα. Καὶ τίποτε ἄλλο δὲν διαφθείρει τόσο τὴν κατάστασι τῆς ἡσυχίας καὶ δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ αὐτὴν τὴ θεία δύναμη, ὅσο τὰ ἔξι αὐτὰ περιεκτικὰ πάθη: παρρησία, γαστριμαργία, πολυλογία, περισπασμός, ἔπαρση καὶ οἴηση, τὸ κυριότερο πάθος. Ἐκεῖνος ποὺ συνήθισε σ' αὐτὰ μετὰ προθυμία καὶ ποὺ μετὰ τὴν προκοπὴ του σ' αὐτὰ σκοτίζεται ἀκόμη περισσότερο, γίνεται ἀναίσθητος. Κι ἂν μὲν ἀνανήψει καὶ ξαναβάλλει ἀρχὴ μετὰ πίστη καὶ προθυμία, θὰ ἐπιτύχει πάλι αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκει, καὶ μάλιστα ἂν ταπεινώνεται καὶ ζητεῖ μ' ἐπιμονή. Ἐάν ὅμως, ἐξαιτίας τῆς ἀμέλειάς του, βασιλέψει μέσα του κάποιος ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ προεῖπαμε, τότε ἐκστρατεύει ἐναντίον του ὅλη ἡ στρατιὰ τῶν κακῶν, μαζί μετὰ τὴν ὀλέθρια ἀπιστία, κι ἐρημώνει τὴν ψυχὴ ποὺ ἔγινε σὰν τὴ Βαβυλώνα ἀπὸ τὶς ταραχὲς καὶ τοὺς θορύβους τῶν δαιμόνων. Κι ἔτσι ἡ τελευταία κατάστασι αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη⁵⁴, ὥστε νὰ γίνῃ ὀργίλος ἐχθρὸς καὶ κατήγορος τῶν ἄλλων ἡσυχαστῶν καὶ ν' ἀκονίζει τὴ γλώσσα του σὰν μυτερὸ δίκικοπο μαχαίρι ἐναντίον τους.

105. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περάσει κανεὶς διαφορετικὰ τὰ νερὰ τῶν παθῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θολώνει καὶ ἀνακατώνεται ἡ θάλασσα τῆς ἡσυχίας καὶ πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ, παρὰ μετὰ τὸ ἐλαφρὸ πλοῖο τῆς περιεκτικῆς ἀκτημοσύνης καὶ τῆς ἐγκράτειας. Γιατὶ ὅταν, ἐξαιτίας τῆς ἀκράτειας καὶ τῆς φιλοῦλιας, οἱ χεῖμαρροι τῶν παθῶν κατακλύσουν μετὰ τὰ νερὰ τους τὴ γῆ τῆς καρδιάς καὶ φέρουν σ' αὐτὴν κάθε βρωμιὰ καὶ λάσπη λογισμῶν, τότε προξενοῦν σύγχυσι στὸ νοῦ, θόλωμα στὴ διάνοια καὶ βάρος στὸ σῶμα. Καὶ κάνουν τὴν ψυχὴ καὶ τὴν καρδιά ἀδιάφορη καὶ σκοτεινὴ καὶ ναρκωμένη καὶ τὴ βγάζουν ἔξω ἀπὸ τὴ φυσικὴ τῆς ἔξι καὶ αἰσθησι.

106. Τίποτε ἄλλο δὲν κάνει τόσο πολὺ τὴν ψυχὴ τῶν ἀγωνιστῶν ἄτονη, ἀδιάφορη καὶ ἀνόητη, ὅσο ἡ φιλαυτία, ἡ τροφὸς τῶν παθῶν. Ὅταν ἡ φιλαυτία, ἀντὶ γιὰ τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς, προτιμᾷ τὶς ἀναπαύσεις τοῦ σώματος καὶ νομίζει πὼς εἶναι καλὴ γιὰ τὸ σῶμα ἢ γνώμη νὰ μὴν κοπιάζει κανεὶς στὰ ἔργα θεληματικὰ, καὶ μάλιστα στοὺς μικροὺς κι εὐκόλους κόπους τῶν

53. Ἰω. 5, 44.

54. Μαθ. 12, 45.

ἐντολῶν, τότε προξενεῖ ἀτονία στήν ψυχή γιά τοὺς ἀγῶνες τῆς ἡσυχίας καὶ κάνει ἰσχυρὴ καὶ ἀκαταγώνιστη τὴν παράλυση τοῦ σώματος στὰ ἔργα.

107. Γιά ὅσους εἶναι ἀσθενεῖς στὶς ἐντολές καὶ θέλουν νὰ ἐμέσουν εὐκόλα τὸ θολερὸ σκοτισμὸ τῶν παθῶν, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόσο ἄριστος καὶ πρῶτος γιαντρός, ὅσο ἡ ἀδίστακτη καὶ μὲ πίστη ὑπακοὴ σὲ ὅλα. Αὐτὴ εἶναι φάρμακο σύνθετο ἀπὸ πολλὲς ἀρετές, ποὺ ζωογονεῖ ὅσους τὸ πίνουν, καὶ νυστέρι ποὺ καθαρίζει μὲ μιὰ τὶς οὐλές τῶν τραυμάτων. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ μὲ πίστη καὶ ἀπλότητα διάλεξε πρὶν ἀπ' ὅλα αὐτὴν νὰ ἐξασκεῖ, ἔκοφε μὲ μιὰ ὅλα τὰ πάθη. Καὶ ὄχι μόνο ἔφτασε στήν ἡσυχία, ἀλλὰ ἤδη μὲ τὴν ὑπακοὴ τὴν βίωσε μὲ πληρότητα, γιὰτὶ βρῆκε τὸ Χριστὸ καὶ ἔγινε καὶ λέγεται μιμητῆς καὶ δούλος τοῦ Χριστοῦ.

108. Χωρὶς πενθικὴ ἐργασία καὶ ζωὴ, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπομείνει κανεὶς τὸν καύσωνα τῆς ἡσυχίας. "Ὅποιος ἔχει πένθος καὶ μελετᾷ τὰ πρὶν καὶ τὰ μετὰ τὸ θάνατο δεινά, πρὶν αὐτὰ ἔρθουν, αὐτὸς καὶ ὑπομονὴ θὰ ἔχει καὶ ταπεινώση, τὰ δύο θεμέλια τῆς ἡσυχίας. "Ὅποιος ὅμως ἡσυχάζει χωρὶς ὑπομονὴ καὶ ταπεινώση, ἔχει πάντοτε τὴν ἀδιαφορία νὰ συντροφεύει τὴν οἴηση. Ἐκτὸς αὐτῆς πολλαπλασιάζονται οἱ αἰχμαλωσίες καὶ οἱ ρεμβασμοὶ τοῦ νοῦ καὶ μᾶς σπρώχνουν στὴ χαύνωση. Στὴ συνέχεια ἡ ἀκράτεια, ἡ θυγατέρα τῆς ραθυμίας, κάνει τὸ σῶμα χαῦνο καὶ ἄτονο καὶ σκοτίζει καὶ ἀπολιθώνει τὸ νοῦ. Τότε καὶ ὁ Ἰησοῦς κρύβεται, καθὼς ὑπάρχει τόσος ὄχλος νοσημάτων καὶ λογισμῶν στὸν τόπο τῆς διάνοιας⁵⁵.

109. Εἶναι ἀδύνατο νὰ δοκιμάσουν ὅλοι μὲ αἴσθηση ψυχῆς τὸ βασανισμὸ τῆς συνειδήσεως, τῆς τωρινῆς ἢ τῆς μέλλουσας ζωῆς. Αὐτὸ γίνεται αἰσθητὸ μόνο σ' ἐκείνους εἰδικὰ ποὺ στεροῦνται τὴ δόξα καὶ τὴν ἀγάπη, ἀπὸ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Ὁ βασανισμὸς αὐτὸς εἶναι σὰν κάποιος δῆμιος φοβερὸς ποὺ τιμωρεῖ τοὺς ἐνόχους μὲ ποικίλους τρόπους, καὶ διαρκῶς χρησιμοποιοῖ τυραννικὰ τὸ ζῆλο ἢ ἔλεγχο, σὰν νὰ τραβᾷε κοφτερὸ σπαθί. Ἐκτὸς λοιπὸν ἔχομε τὴ συνειδήση, ὁ λεγόμενος ζῆλος ἢ, ἀπὸ ἄλλους, φυσικὸς θυμὸς, κινεῖται κατὰ τρεῖς τρόπους, πρὸς τοὺς δαίμονες, τὴ φύση καὶ τὴν ψυχή. Αὐτὸν μᾶς προστάζουν νὰ τὸν ἀκονίζομε σὰν κοφτερὸ σπαθί ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. "Ἄν ὁ ζῆλος αὐτὸς νικήσει καὶ ὑποτάξει τὰ δύο στὸ ἓνα, τὴν ἀμαρτία δηλαδὴ καὶ τὴ σάρκα στήν ψυχή, τότε μεταβάλλεται σὲ ψηλὸ βουνὸ ἀνδρείας καὶ φτάνει στὸ Θεό. "Ἄν ὅμως ἡ ψυχή ὑποταχθεῖ στὰ δύο, τότε ὁ ζῆλος τῆς γίνεται βασανισμὸς ἀνελέητος, γιὰτὶ ὑποδουλώθηκε μὲ τὴ θέλησή της στοὺς ἐχθρούς. Ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ πέρα ἡ ψυχή διαπράττει τὰ αἰσχίστα, καὶ ἐπειδὴ ἔχασε τὴν ἐνάρετη κατάστασή της, ξέπεσε καὶ χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

110. Ἐκτὸς ὅλα τὰ πάθη, τὰ κατεξοχὴν σκληρὰ καὶ βαριά εἶναι δύο, ἡ πορνεία καὶ ἡ ἀκηδία, τὰ ὁποῖα πιέζουν καὶ παραλύουν τὴν ταλαίπωρη ψυχή. Αὐτὰ τὰ δύο πάθη ἔχουν ἀλληλουχία καὶ ἀλληλοεξάρτηση, καὶ εἶναι δυ-

55. Ἰω. 5, 13.

σκολοπολέμητα και ἀήττητα και τελείως ἀνίκητα ἀπὸ ἑμᾶς. Τὸ πάθος τῆς πορνείας πλεονάζει στὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, και ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀγκαλιάζει ἀδιαχώριστα τὴν ὕλη και τῶν δύο, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ και τοῦ σώματος, κι ἔχει ἀναμιγμένη ὅλη τὴν ἡδονὴ τῆς σὲ ὅλα τὰ μέλη. Ἡ ἀκηδία κυριαρχεῖ φηλὰ στὸ ἡγεμονικὸ τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ στὸ νοῦ, και περισφίγγει ὅλη τὴν ψυχὴ και ὅλη τὴ σάρκα σὰν κισσός, κάνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση νωθρὴ, ἀδρανὴ και παράλυτη. Τὰ δύο αὐτὰ πάθη διώχονται, ἀν και χωρὶς νὰ νικηθοῦν τελείως, και πρὶν ἀπὸ τὴ μακάρια κατάσταση τῆς ἀπάθειας, ὅταν ἡ ψυχὴ εὐφραίνεται ἔχοντας λάβει κατὰ τὴν προσευχὴ δύναμη Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία τῆς προξενεῖ ἄνεση και ἰσχύ και βαθιὰ εἰρήνη στὴν καρδιὰ διὰ τῆς ἰσυχίας. Ἡ πορνεία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρχή, ἡ βασίλισσα, ἡ κυρίαρχος και ἡ συνισταμένη τῶν ἡδονῶν, και ἡ σύντροφός τῆς ραθυμία εἶναι τὸ ἀκαταμάχητο ἄρμα ποῦ μεταφέρει τοὺς πολεμάρχους τοῦ Φαραώ⁵⁶. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς δύο εἰσχώρησαν γιὰ μᾶς τοὺς ἀθλίους οἱ ἀφορμὲς τῶν παθῶν στὴ ζωὴ.

111. Ἀρχὴ τῆς νοεῶς προσευχῆς εἶναι ἡ "ἐνέργεια", δηλαδὴ ἡ καθαρτικὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος και ἡ μυστικὴ ἱερουργία τοῦ νοῦ. Τῆς ἰσυχίας τώρα, ἀρχὴ εἶναι ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, μεσότης ἡ δύναμη τοῦ φωτισμοῦ και ἡ θεωρία, και τέλος ἡ ἔκσταση και ἡ ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ πρὸς τὸ Θεό.

112. Ἡ νοερὴ ἐνέργεια τοῦ νοῦ εἶναι πνευματικὴ ἱερουργία. Σὰν ἀρραβῶνας πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα ἀπόλαυση ποῦ ξεπερνάει κάθε νόηση, ἡ ἱερουργία αὐτὴ τελεῖται ἀπὸ τὸ νοῦ, ὁ ὁποῖος θυσιάζει μυστικὰ τὸν Ἄμνὸ τοῦ Θεοῦ στὸ θυσιαστήριον τῆς ψυχῆς και μετέχει σ' αὐτόν. Τὸ νὰ τρώγει κανεὶς τὸν Ἄμνὸ τοῦ Θεοῦ στὸ νοερὸ θυσιαστήριον τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι μόνο νὰ Τὸν νοεῖ ἢ νὰ μετέχει σ' Αὐτόν, ἀλλὰ και νὰ γίνεῖ ὅμοιος μὲ Αὐτόν στὴ μέλλουσα ζωὴ. Γιατὶ ἐδῶ ἀπολαμβάνομε τοὺς λόγους τῶν μυστηρίων, τὰ ἴδια ὅμως τὰ μυστήρια ἐλπίζομε νὰ τὰ ἀπολαύσομε ἐκεῖ.

113. Ἡ προσευχὴ στοὺς ἀρχαρίους εἶναι σὰν μιὰ φωτιὰ εὐφροσύνης ποῦ ξεπηδᾷ ἀπὸ τὴν καρδιά, στοὺς τελείους σὰν ἐνέργεια εὐωδιαστοῦ φωτός. Ἡ ἀκόμη, ἡ προσευχὴ εἶναι κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, ἐνέργεια τῆς πίστεως, ἢ μᾶλλον πίστη ἄμεση· αὐτὴ κάνει χειροπιαστὰ ὅσα ἐλπίζομε, εἶναι ἔμπρακτὴ ἀγάπη, ἀγγελικὴ κίνηση, δύναμη και ἔργο και εὐφροσύνη τῶν Ἀσωμάτων, εὐαγγέλιον Θεοῦ, βεβαίωση τῆς καρδιάς, ἐλπίδα σωτηρίας, σημάδι ἀγνισμοῦ, σύμβολο ἀγιότητος, ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ, φανέρωση και ἀνανέωση τοῦ βαπτίσματος, ἀρραβῶνας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀγαλλίαση τοῦ Ἰησοῦ, εὐφροσύνη τῆς ψυχῆς, ἔλεος Θεοῦ, σημάδι συμφιλιώσεως, σφραγίδα τοῦ Χριστοῦ, ἀκτίνα τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ἄστρο ποῦ φωτίζει τὶς καρδιές, ἐδραίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπόδειξη τῆς συμφιλιώσεως τοῦ Θεοῦ, χάρη Θεοῦ, σοφία Θεοῦ ἢ μᾶλλον ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοσοφίας, φανέρωση τοῦ Θεοῦ,

56. Ἐξ. 14, 7.

ἔργο τῶν μοναχῶν, πολιτεία τῶν ἡσυχαστῶν, ἀφορμὴ τῆς ἡσυχίας, τεκμήριο ἀγγελικῆς ζωῆς. Καὶ τί χρειάζεται νὰ λέμε περισσότερα; Προσευχὴ εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα σὲ ὄλους⁵⁷, γιὰτὶ μία εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

114. Ἄν ὁ Μωυσῆς δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ Θεὸ ράβδο ἐξουσίας, δὲ θὰ γινόταν γιὰ τὸν Φαραῶ θεός⁵⁸, ὥστε νὰ τιμωρεῖ μὲ μάστιγες αὐτὸν καὶ τὴν Αἴγυπτο. Ἔτσι κι ὁ νοῦς, ἂν δὲν πάρει στὸ χέρι του τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς, εἶναι ἀδύνατο νὰ συντρίψει τὴν ἀμαρτία καὶ τὶς δαιμονικὲς δυνάμεις.

115. Ἐκεῖνοι ποὺ λένε ἢ κάνουν κάτι χωρὶς ταπεινώση, μοιάζουν σὰν νὰ κτίζουν μέσα στὸ χειμῶνα ἢ χωρὶς λάσπη. Εἶναι πολὺ λίγοι αὐτοὶ ποὺ βρίσκουν καὶ μαθαίνουν τὴν ταπεινώση μὲ τὴν πείρα καὶ τὴ γνώση. Κι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ τὴν περιγράψουν μὲ λόγια, μοιάζουν μ' αὐτοὺς ποὺ προσπαθοῦν νὰ μετρήσουν τὴν ἄβυσσο. Ἐγὼ τώρα ὁ τυφλός, ἔχοντας σχηματίσει μία ἀμυδρὴ εἰκόνα γι' αὐτὸ τὸ μεγάλο φῶς, τολμῶ καὶ λέω. Ἡ πραγματικὴ ταπεινώση οὔτε ταπεινολογία ἔχει, οὔτε ταπεινοσημία· οὔτε βιάζει τὸν κάτοχό της νὰ φρονεῖ ταπεινὰ ἢ νὰ μέμφεται τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ δείξει ταπεινώση. Κι αὐτὰ βέβαια, σὰν διάφοροι τρόποι, εἶναι ἀφορμὲς καὶ σχήματα ταπεινώσεως, ἐντούτοις ἡ ταπεινώση εἶναι χάρη καὶ δωρεὰ ποὺ δίνεται ἀνωθεν. Ὅπως λένε οἱ Πατέρες, ὑπάρχουν δύο εἰδῶν ταπεινώσεις: νὰ θεωρεῖ κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του κατώτερο ὄλων καὶ νὰ ἀποδίδει στὸ Θεὸ τὰ κατωρθώματα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἀρχή, τὸ δεῦτερο τὸ τέλος. Ὅποιος τὴν ἐπιζητεῖ, θὰ τὴν ἀποκτήσει ἂν ἔχει μέσα του μὲ γνώση καὶ συλλογίζεται τὰ ἐξῆς τρία: ὅτι εἶναι πιὸ ἀμαρτωλὸς ἀπ' ὄλους, πιὸ αἰσχροὺς ἀπ' ὄλα τὰ κτίσματα, ἐπειδὴ βρίσκεται στὸ παρά φύση, καὶ πιὸ ἐλεεινὸς κι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀφοῦ ἔγινε δοῦλος σ' αὐτούς. Ὅφειλε ἀκόμη νὰ λέει στὸν ἑαυτὸ του: «Ποῦ νὰ ξέρω ἐγὼ ἀκριβῶς τίς ἀμαρτίες τῶν ἀνθρώπων ποιὲς καὶ πόσες εἶναι; Ποῦ νὰ ξέρω ἂν εἶναι ἴσες ἢ ὑπερβαίνουν τίς δικές μου; Καὶ ἀφοῦ, ψυχὴ μου, δὲν ξέρω, εἶμαι κάτω ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, σὰν χῶμα καὶ στάχτη κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Καὶ πῶς νὰ μὴ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου αἰσχροτέρου ἀπ' ὄλα τὰ κτίσματα ποὺ βρίσκονται στὴν κατὰ φύση κατάστασι ὅπως δημιουργήθηκαν, ἐνῶ ἐγὼ λόγῳ τῶν ἀμέτρητων ἀμαρτιῶν μου βρίσκομαι στὸ παρά φύση; Ἀλήθεια, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη εἶναι πιὸ καθαρὰ ἀπὸ μένα τὸν ἀμαρτωλό. Καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι κάτω ἀπ' ὄλα, ἀφοῦ μὲ τίς ἀμαρτίες μου ἔχω ριχτεῖ πρὶν πεθάνω στὸν ἄδη καὶ εἶμαι πεσμένος ἐκεῖ. Ποιὸς δὲν αἰσθάνεται ὅτι ὁ ἀμαρτωλὸς εἶναι χειρότερος κι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀφοῦ εἶναι δοῦλος καὶ ὑπήκοός τους κι εἶναι ἤδη ἀπὸ ἐδῶ φυλακισμένος μαζί τους στὸ σκοτάδι; Πράγματι, χειρότερος κι ἀπὸ τοὺς δαίμονες ὅποιος κυριεύεται ἀπὸ αὐτούς. Καὶ γι' αὐτό, ταλαίπωρε, θὰ κληρονομήσεις μαζί τους τὴν ἄβυσσο, ἐσὺ ποὺ

57. Α' Κορ. 12, 6.

58. Ἐξ. 7, 1.

κατοικεῖς στὰ καταχθόνια καὶ στὸν ἄδη καὶ στὴν ἄβυσσο πρὶν ἀκόμη πεθάνεις. Πῶς ἔξαπατᾷς τὸν ἑαυτό σου καὶ τὸν ὀνομάζεις δίκαιο, ἀφοῦ μὲ τὰ κακά σου ἔργα τὸν κατάντησες ἀμαρτωλὸ καὶ βέβηλο καὶ δαίμονα; Ἄλοίμονο, πόσο ἀπατᾷσαι καὶ πλανᾷσαι, δαιμονολάτρη, σκύλε ἀκάθαρτε, πού γι' αὐτὰ θὰ ριχτεῖς στὴ φωτιά καὶ στὸ σκότος.»

116. Πνευματοκίνητη σοφία, σύμφωνα μὲ τοὺς Θεολόγους, εἶναι ἡ δύναμη τῆς νοερᾶς καὶ καθαρῆς καὶ ἀγγελικῆς προσευχῆς. Σημεῖο τῆς προσευχῆς αὐτῆς εἶναι νὰ μὴν ἔχει ὁ νοῦς, καθὼς προσεύχεται, κανένα ἀπολύτως σχῆμα καὶ νὰ μὴ βλέπει ὑλικά μῆτε τὸν ἑαυτό του μῆτε τίποτε ἄλλο· ἀλλὰ συχνὰ κι οἱ ἴδιες του οἱ αἰσθήσεις συστέλλονται ἐξαιτίας τοῦ φωτὸς ἐκείνου. Γιατὶ τότε ὁ νοῦς γίνεται ἄυλος καὶ φωτοειδῆς καὶ ἐνώνεται κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο μὲ τὸ Θεὸ σὲ ἓνα πνεῦμα⁵⁹.

117. Οἱ τρόποι πού δείχνουν καὶ ὀδηγοῦν στὴ θεοδώρητη ταπεινώση εἶναι ἑπτὰ, κι ὁ καθένας στηρίζει καὶ γεννᾷ τοὺς ἄλλους. Εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: σιωπή, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινὴ ἐνδυμασία, αὐτομεμφία, συντριβή, ἔσχατιά. Ἡ μὲ ἐπίγνωση σιωπῆ γεννᾷ τὴν ταπεινοφροσύνη. Ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη γεννιοῦνται οἱ ἄλλοι τρεῖς τρόποι τῆς ταπεινώσεως: τὸ νὰ λείει κανεῖς ταπεινά, τὸ νὰ φορᾷ ταπεινά καὶ εὐτελῆ ρούχα καὶ τὸ νὰ μέμφεται διαρκῶς τὸν ἑαυτό του. Αὐτοὶ οἱ τρεῖς τρόποι γεννοῦν τὴ συντριβὴ πού προέρχεται ἀπὸ τὴν παραχώρηση τῶν πειρασμῶν, τὴν ὁποία ὀνομάζουν καὶ οἰκονομικὴ παιδαγωγία καὶ ταπεινώση πού προξενεῖται ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ἡ συντριβὴ εὐκόλα κάνει τὴν ψυχὴ νὰ βιώνει τὴν “ἔσχατιά”, δηλαδὴ νὰ εἶναι κάτω ἀπ’ ὄλους καὶ ἔσχατη ὄλων, ἀφοῦ τὴν κυριεύουν ὄλοι. Οἱ δύο τελευταῖοι τρόποι φέρνουν τὴν τέλεια καὶ θεοδώρητη ταπεινώση. Τὴ δύναμη αὐτὴ τὴν ὀνομάζουν τελειότητα ὄλων τῶν ἀρετῶν. Καὶ αὐτὴ εἶναι πού ἀποδίδει στὸ Θεὸ τὰ ἐνάρετα κατορθώματα. Πρῶτα λοιπὸν ἀπ’ ὄλα εἶναι ἡ σιωπὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ ταπεινοφροσύνη. Αὐτὴ γεννᾷ τοὺς ἐπόμενους τρεῖς τρόπους τῆς ταπεινώσεως. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ τρόποι γεννοῦν τὴ συντριβὴ. Ἡ συντριβὴ γεννᾷ τὸν ἔβδομο τρόπο τῆς πρώτης ταπεινώσεως, τὸν κάτω ἀπ’ ὄλους, τὸν ὁποῖο καὶ ὀνομάζουν οἰκονομικὴ ταπεινώση. Ἡ οἰκονομικὴ ταπεινώση φέρνει τὴ θεοδώρητη καὶ τέλεια καὶ ἀνυπόκριτη καὶ ἀληθινὴ ταπεινώση. Ἡ πρώτη ταπεινώση ἔρχεται ἔτσι: ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐγκαταλειφθεῖ καὶ δὲν νικηθεῖ καὶ δὲν ὑποδουλωθεῖ καὶ δὲν κυριευθεῖ νικημένος ἀπὸ κάθε πάθος καὶ λογισμὸ καὶ πνεῦμα, χωρὶς νὰ βρῖσκει βοήθεια μῆτε ἀπὸ ἔργα, μῆτε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ ὅ,τιδήποτε γενικά, ἔτσι πού νὰ φτάσει πιά στὴν ἀπελπισία καὶ νὰ ταπεινωθεῖ σὲ ὄλα, δὲν μπορεῖ νὰ συντριβεῖ καὶ νὰ ἔχει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπ’ ὄλους καὶ ἔσχατο καὶ δούλο ὄλων καὶ χειρότερο ἀκόμη κι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀφοῦ νικιέται κι ἐξουσιάζεται ἀπὸ αὐτούς. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ταπεινώση πού παραχωρεῖ ἡ Πρόνοια, καὶ μέσω αὐ-

59. Α' Κορ. 6, 17.

τῆς δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἡ δευτέρα, ἡ ὑψηλὴ ταπεινώσις, ἡ ὁποία εἶναι θεία δύναμις ποῦ ἐνεργεῖ καὶ κάνει τὰ πάντα. Αὐτὴ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ βλέπει τὸν ἑαυτὸ του πάντοτε ὄργανο τῆς θείας δυνάμεως καὶ νὰ ἐργάζεται μ' αὐτὴν τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ.

118. Ὑποστατικὴ πνευματικὴ θεωρία τοῦ φωτός, νοῦ χωρὶς φαντασίες καὶ μετεωρισμούς, ἐνέργεια προσευχῆς ἀληθινὴ καὶ ἀείρυντη ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιάς, ἀνάστασις καὶ ἀνάτασις ψυχῆς, θεία ἔκπληξις, μετεωροπορία ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, ὀλικὴ ἔκστασις τῆς διάνοιας ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, ἀρπαγὴ τοῦ νοῦ ἀπὸ τὶς δυνάμεις του, ἀγγελικὴ κίνηση ψυχῆς, θεοκίνητη πρὸς τὰ ἄπειρα ὕψη, ἀδύνατο νὰ βρεῖ κανεὶς στὴ δική μας γενεά, γιατί σ' ἐμᾶς κυριαρχεῖ ἡ τυραννία τῶν παθῶν, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμούς. Γιατί ὁ νοῦς ἔχει τὴν τάση, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ ἐπιπόλαιους, νὰ τὰ φαντάζεται αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ τους. Κι ἔτσι ἀφοῦ χάσει καὶ τὴν κάποια καλὴ κατάστασις ποῦ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ νεκρωθεῖ τελείως. Γι' αὐτὸ πρέπει κανεὶς, μὲ μεγάλη διάκρισις, μήτε νὰ ζητεῖ πρόωρα ὅσα εἶναι ἄλλου καιροῦ, μήτε ν' ἀφήνει ἐκεῖνα ποῦ ἔχει στὰ χέρια καὶ νὰ φαντάζεται ἄλλα. Γιατί ὁ νοῦς ἔχει ἐκ φύσεως τὴν τάση νὰ πέφτει εὐκόλα σὲ φαντασιοπληξίες σχετικὰ μὲ τὰ παραπάνω καὶ νὰ τὰ πλάθει, χωρὶς νὰ τὰ ἔχει φτάσει. Ὑπάρχει λοιπὸν φόβος ὄχι μικρὸς, μήπως ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος στερηθεῖ κι ἐκεῖνα ποῦ τοῦ δόθησαν ἢ, συχνά, στὴν αὐταπάτη του, νὰ χάσει καὶ τὸ νοῦ του καὶ νὰ γίνῃ φανταστῆς καὶ ὄχι ἡσυχαστῆς.

119. Χάρη δὲν εἶναι μόνο ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ μὲ θεῖα ἐνεργήματα προσευχῆ. Τὴν πίστιν τὴν ἀληθινὴν, ποῦ ἔχει μέσα της φανερὴ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ἀποδεικνύει ἡ πίστις ποῦ ἐνεργεῖται πνευματικὰ μὲ τὴν ἀγάπη. Ἐπομένως ἔχει τὴν ἀντίθετην πίστιν, τὴ νεκρὴ καὶ ἄζωη, ἐκεῖνος ποῦ δὲν τὴ βλέπει στὸν ἑαυτὸ του νὰ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ἀγάπη. Ἄλλ' οὔτε καὶ πιστὸς στὴν κυριολεξία μπορεῖ νὰ λέγεται ἐκεῖνος ποῦ πιστεύει στὰ λόγια μόνο, χωρὶς ἡ πίστις του νὰ ἐνεργεῖται μὲ τὶς ἐντολὰς ἢ μέσα στὸ πνεῦμα του. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν πίστιν του μὲ τὴν προκοπὴν του στὰ ἔργα, ἢ ἡ πίστις του νὰ ἐνεργεῖται, λάμποντας ὡς φῶς, μὲ τὰ ἔργα, ὅπως λέει ὁ θεὸς Ἀπόστολος: «Δεῖξε μου τὴν πίστιν σου μὲ τὰ ἔργα σου καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δεῖξω τὰ ἔργα μου μὲ τὴν πίστιν μου»⁶⁰. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ δείχνει ὅτι ἡ πίστις τῆς χάριτος φανερώνεται ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἐντολῶν, ὅπως καὶ οἱ ἐντολὰς ἐνεργοῦνται καὶ λάμπουν μὲ τὴν πίστιν τῆς χάριτος. Γιατί ἡ πίστις εἶναι ρίζα τῶν ἐντολῶν, ἢ μᾶλλον πηγὴ ποῦ τὶς ποτίζει καὶ μεγαλώνουν, καὶ διαιρεῖται σὲ δύο μέρη, σὲ ὁμολογία καὶ χάρις, ἂν καὶ εἶναι φύσει ἀδιαίρετη.

120. Ἡ μικρὴ καὶ μεγάλῃ καὶ σύντομη κλίμακα γιὰ τοὺς ὑποτακτικούς, ἔχει πέντε σκαλοπάτια ποῦ ὀδηγοῦν στὴν τελειότητα. Πρῶτο εἶναι ἡ ἀποταγή, δηλαδὴ ἡ ἀπάρνησις τοῦ κόσμου, δεύτερο ἡ ὑποταγή, τρίτο ἡ ὑπα-

60. Ἰακ. 2, 18.

κοή, τέταρτο ἢ ταπεινώση καὶ πέμπτο ἢ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Θεός. Ἡ ἀποταγή ἀνεβάζει ἀπὸ τὸν ἄδη ἐκεῖνον ποῦ βρίσκεται πεσμένος ἐκεῖ, κι ἀποδεσμεύει ἀπὸ τὴν ὕλη τὸν ὑποδουλωμένο σ' αὐτήν. Ἡ ὑποταγή, βρῆκε τὸ Χριστὸ καὶ τὸν διακονεῖ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος: «Ἐκεῖνος ποῦ με διακονεῖ, αὐτὸς με ἀκολουθεῖ, καὶ ὅπου εἶμαι ἐγώ, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ αὐτός»⁶¹. Καὶ ποῦ εἶναι ὁ Χριστός; Καθισμένος στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Λοιπὸν, ὅπου εἶναι ὁ διακονούμενος, ἐκεῖ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ διάκονος, βάζοντας πρόθυμα τὰ πόδια του στὰ σκαλοπάτια γιὰ τὴν ἀνάβαση· ἢ μᾶλλον, προτοῦ ἀνεβεῖ ὁ ἴδιος με τὶς προσπάθειές του, ἔχει ἤδη συνανεβεῖ καὶ συνανεβαίνει με τὸ Χριστό. Ἡ ὑπακοή τώρα, ποῦ ἐνεργεῖται με τὶς ἐντολές, οἰκοδομεῖ τὴν κλίμακα με διαφορὲς ἀρετὲς ποῦ τὶς τοποθετεῖ σὰν σκαλιὰ γιὰ τὴν ἀνάβαση τῆς ψυχῆς. Ἀπὸ τὴν ὑπακοή τέλος, ἡ ὑφοπιὸς ταπεινώση παίρνει τὸν ὑποτακτικὸ καὶ, ἀφοῦ τὸν φέρει ψηλὰ στὸν οὐρανὸ, τὸν παραδίδει στὴν βασιλίσσα τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπη, ποῦ τὸν ὀδηγεῖ καὶ τὸν παρουσιάζει στὸ Χριστό. Ἔτσι, με τὴ σύντομη αὐτὴ κλίμακα, ἀνεβαίνει εὐκολὰ στὸν οὐρανὸ ἐκεῖνος ποῦ ὑποτάσσεται ἀληθινά.

121. Πιὸ σύντομη διαδρομὴ πρὸς τὰ ἄνω βασιλεια με τὴ μικρὴ κλίμακα τῶν ἀρετῶν δὲν εἶναι ἄλλη, ὅσο ἢ κατάργηση τῶν πέντε παθῶν τῶν ἀντιθέτων στὴν ὑπακοή· δηλαδὴ τῆς παρακοῆς, τῆς ἀντιλογίας, τῆς αὐταρέσκειας, τῆς δικαιολογίας καὶ τῆς ὀλέθριας οἰήσεως. Αὐτὲς εἶναι μέλη καὶ μέρη τοῦ ἀφηνιασμένου δαίμονα ποῦ καταπίνει τοὺς νόθους ὑποτακτικούς καὶ τοὺς παραπέμπει στὸν δράκοντα ἄδη, στὴν ἄβυσσο. Ἡ παρακοή εἶναι τὸ στόμα τοῦ ἄδη· ἢ ἀντιλογία, ἢ γλώσσα του ἢ κοφερὴ σὰν σπαθί· ἢ αὐταρέσκεια εἶναι τὰ ἀκονισμένα δόντια του· ἢ δικαιολογία, ὁ θώρακάς του· ἀναπνοὴ τῆς παμφάγου κοιλιάς του εἶναι ἢ οἴηση ποῦ ὀδηγεῖ στὸν ἄδη. Ὅποιος νικᾷ με τὴν ὑπακοή τὸ πρῶτο, ἔκοψε μεμιᾶς ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ με αὐτὸ τὸ ἔνα σκαλοπάτι ἀνεβαίνει γρήγορα στοὺς οὐρανοὺς. Τοῦτο εἶναι θαῦμα ὄντως ἀνέκφραστο καὶ ἄφθαστο, ποῦ οἰκονόμησε ὁ φιλόανθρωπος Κύριός μας, ὥστε με μιὰ ἀρετὴ ἢ μᾶλλον μ' ἓνα πρόσταγμα, νὰ ἀνεβαίνει ὁ ἄνθρωπος ἀμέσως στοὺς οὐρανοὺς, ὅπως καὶ με μιὰ παρακοή κατεβήκαμε καὶ κατεβαίνομε στὸν ἄδη.

122. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὰν ἓνας ἄλλος, διττὸς κόσμος ποῦ ὀνομάζεται καινούργιος, σύμφωνα με τὸν θεῖο Ἀπόστολο ποῦ εἶπε: «Ὅποιος ἀνήκει στὸ Χριστό, εἶναι καινούργια κτίση»⁶². Γιατὶ με τὴν ἀρετὴ ὁ ἄνθρωπος γίνεται καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ κι ὅλα ὅσα ἀποτελοῦν τὸν κόσμος. Γι' αὐτὸν εἶναι ὅλος ὁ λόγος καὶ ὅλο τὸ μυστήριον, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πάλη μας, ὅπως εἶπε ὁ Ἀπόστολος⁶³, δὲν εἶναι με ὄντα ἀπὸ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ με τὶς ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες τοῦ σκότους αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, με τὰ πονηρὰ πνευματικὰ ὄντα τοῦ ἄρχοντα τοῦ ἀέρα στὰ ἐπουράνια, εἶναι ἐπό-

61. Ἰω. 12, 26.

62. Β' Κορ. 5, 17.

63. Ἐφ. 6, 12.

μενο, ἐκεῖνοι ποῦ παλεύουν κρυφὰ ἐναντίον μας, νὰ κινουῦνται στὸν κόσμον τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων, ὁ ὁποῖος μοιάζει μὲ τὸ μεγάλο κόσμον τῆς φύσεως. Γιατὶ οἱ τρεῖς ἄρχοντες τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀντιπαρατάσσονται κι ἐκστρατεύουν ἐναντίον τῶν τριῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῶν ἀγωνιστῶν, καὶ σὲ ὅποιο σημεῖο ἔχει κανεὶς προκόψει καὶ ἐργάζεται, ἐκεῖ καὶ πολεμεῖται ἀπ' αὐτούς. Ὁ δράκοντας, ὁ ἄρχοντας τῆς ἀβύσσου, ὁ ὁποῖος ἐκδηλώνει τὴν ἰσχύ του στὴν ὄσφρ — τὴν ἔδρα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ — καὶ τὸν ὀμφαλό, ἐκστρατεύει κι ἐπιτίθεται ἐναντίον ἐκείνων ποῦ εἶναι στραμμένοι στὴν καρδιά τους. Καὶ μέσω τοῦ ἐνήδονου γίγαντα τῆς λησμοσύνης ἀκοντίζει σ' αὐτούς τις καυστικές δυνάμεις τῶν πυρωμένων βελῶν του. Ἐχοντας τὴν ἐπιθυμία σὰν ἄλλη θάλασσα καὶ ἄβυσσο, βουτᾶ καὶ ἔρπει μέσα σ' αὐτὴν καὶ τὴν ταράζει καὶ τὴν κάνει ν' ἀφρίζει καὶ ν' ἀναβράζει. Καὶ τὴν πυρώνει γιὰ συνουσίες καὶ μὲ τοὺς χειμάρρους τῶν ἡδονῶν τὴν πλημμυρίζει, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ τὴ γεμίσει, ἀφοῦ εἶναι ἀπληστη. Ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου τούτου⁶⁴, ὡς ἀντίπαλος τοῦ θυμικοῦ, ἀντιπαρατάσσεται ἐναντίον ἐκείνων ποῦ ἀσχοῦν τὴν πρακτικὴ ἀρετὴ. Ἐξοπλίζει συνεχῶς τις παρατάξεις του καὶ μᾶς πολεμᾶ: καί, σὰν τὴν πάλη ποῦ γίνεται στὸν κόσμον ἢ σὲ θέατρο καὶ στάδιο, κάνει στὸ θυμικὸ τὰ κάθε λογῆς τεχνάσματα τῶν παθῶν κατὰ τὴ νοερὴ πάλη, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ γίγαντα τῆς ραθυμίας. Νικᾶ λοιπὸν ἢ νικιέται ἀπὸ ἐκείνους ποῦ μὲ ἀνδρεία παλεύουν διαρκῶς μαζί του, καὶ τοὺς προξενεῖ ἢ τὸ στεφάνωμα ἢ τὴν ντροπὴ τῆς ἥττας μπροστὰ στοὺς Ἀγγέλους. Ὁ ἄρχοντας τέλος τοῦ ἀέρα⁶⁵, ἐπιτίθεται μὲ φαντασίες ἐναντίον ἐκείνων ποῦ σχολάζουν στὴ θεωρία μὲ τὴ διάνοια, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ πλησιάζει τὸ λογικὸ καὶ νοερὸ μέρος τῆς ψυχῆς μαζί μὲ τὰ πονηρὰ πνεύματα τοῦ ἀέρα. Καὶ μὲ τὸ γίγαντα τῆς ἀγνοίας ἀναταράζει καὶ θολώνει, σὰν ἄλλο λογικὸ οὐρανὸ, τὴ διάνοια ποῦ ἔγινε ἰκανὴ γι' ἀνάταση. Παρουσιάζει δηλαδὴ, γιὰ νὰ τὴν ἐξαπατήσῃ, τις φανταστικὲς καὶ ὀμιχλώδεις μορφές καὶ τοὺς μετασχηματισμοὺς τῶν πονηρῶν πνευμάτων σὰν ἀστραπὲς καὶ βροντές, καταιγίδες καὶ κρότους, καὶ τῆς προξενεῖ δειλία. Ὁ καθέννας δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς τρεῖς παλεύει κι ἐπιτίθεται ἐναντίον ἑνὸς ἀπὸ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς. Καὶ μὲ ὅποιο εἶναι ἀντίπαλος, ἐναντίον ἐκείνου ἀγωνίζεται.

123. Οἱ δαίμονες, ἦταν κάποτε καὶ αὐτοὶ νόες καὶ ξέπεσαν ἀπὸ ἐκείνη τὴν αὐλία καὶ τὴ λεπτότητα, γι' αὐτὸ ὁ καθέννας τους ἀπέκτησε κάποια ὕλικὴ πυκνότητα, παίρνοντας ἀνάλογα μὲ τὴν τάξη ἢ τὴν ἐνέργεια σωματικὴ μορφή ἀντίστοιχὴ τῆς ιδιότητάς του. Γιατὶ καὶ αὐτοί, ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔχασαν τὴν ἀγγελικὴ ἡδονὴ καὶ στερήθηκαν τὴ θεϊκὴ ἀπόλαυση, βρέθηκαν νὰ ἔχουν ὅπως κι ἐμεῖς ἀπόλαυση τὰ χοϊκὰ καὶ ἔγιναν κάπως ὕλικοι ἀποκτώντας ὕλικά πάθη. Δὲν πρέπει νὰ θαυμάζουμε γι' αὐτὸ, ἀφοῦ καὶ ἡ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ μας, ποῦ κτίσθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἔγινε κτηνώδης, ἀναίσθη-

64. Ἰω. 12, 31.

65. Ἐφ. 2, 2.

τη καὶ σχεδὸν χωρὶς νοῦ ἀπὸ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ὑλικῶν πραγμάτων καὶ ἀγνόησε τὸ Θεό. Γιατὶ ἡ ἔξη ἔχει τὴ δύναμη νὰ μεταποιεῖ τὴ φύση καὶ νὰ μεταβάλλει τὴν ἐνέργεια σὲ σχέση μὲ τὴν προαίρεση. Ἔλλα λοιπὸν ἀπὸ τὰ πνεύματα εἶναι ὑλώδη καὶ βαριά καὶ ἀσυγκράτητα, θυμώδη, ἐκδικητικὰ, καὶ ἀνοίγουν τὸ στόμα σὰν θηρία σαρκοφάγα γιὰ τὴν ὑλικὴ ἡδονὴ καὶ ἀπόλαυση· φαίνονται σὰν αἰμοβόρα σκυλιὰ νὰ τρῶνε ὅπως οἱ δαιμονόληπτοι τὴν ἀγαπητὴ τους σαπίλα, κι ἔχουν ἀπόλαυση καὶ κατοικία τους τῆς παχιῆς καὶ πληθωρικῆς σάρκας. Ἔλλα πάλι πνεύματα εἶναι ἀκόλαστα καὶ ὑγρώδη, σὰν βδέλλες καὶ βάτραχοι καὶ φίδια στὴ λίμνη τῆς ἐπιθυμίας· κάποτε γίνονται καὶ σὰν ψάρια ποὺ κινοῦνται μέσα στὴν ἀλμυρὴ ἡδονὴ τῆς ἀκολασίας, κι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόλαυσή τους. Κολυμποῦν μέσα στὸ πέλαγος τῆς πολυποσίας, ὄντα γλιστερά καὶ πλαδαρά, καὶ χαίρονται μὲ τὴν ὑγρότητα τῶν ἀλόγων ἡδονῶν, ξεσηκώνοντας ἀδιάκοπα στὴν ψυχὴ κύματα λογισμῶν καὶ μολυσμῶν καὶ τρικυμίες καὶ ἀνεμοζάλες. Ἔλλα τέλος εἶναι ἐλαφρὰ καὶ λεπτά, ἀφοῦ εἶναι πνεύματα τοῦ ἀέρα, καὶ φυσομανοῦν στὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς δημιουργώντας σφοδροὺς ἀνέμους καὶ φαντασίες. Μεταμορφώνονται κάποτε σὲ πουλιὰ ἀλλὰ καὶ σὲ ἀγγέλους καὶ ἀπατοῦν τὴν ψυχὴ. Δίνουν μορφή στῆς μνημῆς γνωστῶν προσώπων. Παραποιοῦν καὶ μετατρέπουν κάθε πνευματικὴ θεωρία, καὶ μάλιστα σὲ ὅσους βρίσκονται ἀκόμη στὸ στάδιο τοῦ ἀγῶνα καὶ δὲν ἔφτασαν στὴν καθαρότητα καὶ τὴν πνευματικὴ διάκριση. Γενικά, δὲν ὑπάρχει κάτι τὸ πνευματικὸ ποὺ νὰ μὴ μετασχηματίζονται κρυφὰ σ' αὐτὸ κατὰ φαντασία. Γιατὶ τὰ πνεύματα αὐτὰ ἐξοπλίζονται ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση καὶ τὸ μέτρο τῆς προκοπῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰσχωροῦν φέρνοντας πλάνη ἀντὶ ἀλήθεια καὶ φαντασία ἀντὶ θεωρία. Σχετικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς Γραφῆς ποὺ λέει: «Τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς»⁶⁶, ὑπονοώντας φανερὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα.

124. Ἡ ἐξέγερση τῶν παθῶν καὶ ὁ πόλεμος ποὺ ξεσηκώνει ἡ σάρκα ἐναντίον τῆς ψυχῆς, γίνεται μέσα μας κατὰ πέντε τρόπους. Ἄλλοτε ἡ σάρκα κάνει μὴ ὀρθὴ χρῆση τῶν πραγμάτων· ἄλλοτε θέλει νὰ ἐνεργεῖ τὰ παρὰ φύση· ἄλλοτε ὀπλίζεται ἀπὸ τοὺς δαίμονες ἐναντίον τῆς ψυχῆς, γιὰτὶ εὐχαρίστως διατηρεῖ φιλία μαζί τους· κάποτε ὁμως καὶ ἀπὸ μόνη τῆς ἡ ψυχῆ ἀτακτεῖ, καθὼς ἔχει πιά τὰ πάθη σὰν ιδιότητές της. Ὑστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀντιμετωπίζομε καὶ πόλεμο ἀπὸ φθόνον τῶν δαιμόνων, ὅταν αὐτοί, ἔχοντας ἀποτύχει σ' ὅλα τὰ προηγούμενα, μᾶς ἐπιτίθενται κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, γιὰ νὰ ταπεινωθοῦμε.

125. Οἱ κύριες αἰτίες τοῦ πολέμου, οἱ ὁποῖες μᾶς ἔρχονται ἀπὸ παντοῦ καὶ μέσω τῶν πάντων, εἶναι τρεῖς: ἡ ἔξη, ἡ μὴ ὀρθὴ χρῆση τῶν πραγμάτων καὶ ὁ φθόνος καὶ πόλεμος τῶν δαιμόνων κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἡ σάρκα ἐξεγείρεται ἢ ἐπιθυμεῖ ἐναντίον τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ψυχὴ ἐναντίον

66. Ὡση 2, 14.

τῆς σάρκας⁶⁷, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἢ ἔξῃ καὶ ἡ ἐνέργεια δημιουργοῦν τὸν πόλεμον τῶν σαρκικῶν παθῶν κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς κατὰ τῆς σάρκας. Ἐνίοτε καὶ αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς, ὅλο θράσος, μάχεται ἐναντίον μας ἀπερίσκεπτα καὶ ἀναίτια, ὡς ἀναιδῆς ποῦ εἶναι. Μὴν ἐπιτρέφεις λοιπόν, ἀγαπητέ, στὴν αἰμοχαρῆ βδέλλα νὰ σοῦ ρουφᾷ τὸ αἷμα ἀπὸ τὶς ἀρτηρίες, καὶ δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ ἐμέσει αἷμα. Μῆτε νὰ χορταίνεις μὲ χῶμα τὸ φίδι καὶ τὸν δράκοντα, καὶ θὰ καταπατήσεις εὐκόλα τὴν αὐθάδεια τοῦ λιονταριοῦ καὶ τοῦ δράκοντα⁶⁸. Στέναξε μέχρις ὅτου γυμνωθεῖς ἀπὸ τὰ πάθη καὶ φορέσεις τὴν οὐράνια κατοικία⁶⁹ καὶ τὴ μορφή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ποῦ σὲ ἐπλασε κατ' εἰκόνα Του.

126. Ἐκεῖνοι ποῦ εἶναι μόνο σάρκες καὶ προσηλωμένοι στὴ φιλαυτία, εἶναι κατεξοχὴν ὑποδουλωμένοι παντοτινὰ στὴν ἡδονὴ καὶ τὴν κενοδοξία καὶ ἔχουν μέσα τους ριζωμένο τὸ φθόνον. Καθὼς λιώνουν ἀπὸ τὸ φθόνον καὶ βλέπουν μὲ πίκρα τὴν εὐτυχία τοῦ πλησίον τους, διαβάλλουν τὰ καλὰ ὡς κακὰ καὶ ὅτι εἶναι προϊόντα τῆς πλάνης, καὶ οὔτε τὰ πνευματικὰ δέχονται ἢ πιστεύουν, οὔτε μποροῦν νὰ δοῦν ἢ νὰ γνωρίσουν τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν ὀλιγοπιστία τους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, κατὰ τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν ὀλιγοπιστία τους, διακαίολογημένα θ' ἀκούσουν ἐκεῖ τό: «Δὲ σᾶς γνωρίζω»⁷⁰. Γιατὶ ὁ πιστὸς ποῦ ἐρωτᾷ, πρέπει ἢ νὰ πιστεύει ὅταν ἀκούει ἐκεῖνα ποῦ δὲ γνωρίζει, ἢ νὰ μαθαίνει ἐκεῖνα ποῦ πιστεύει, ἢ νὰ διδάσκει ἐκεῖνα ποῦ ἔμαθε καὶ ἔτσι νὰ πολλαπλασιάζει χωρὶς φθόνον τὸ τάλαντο σ' ὅσους τὸ δέχονται μὲ πίστη. Ἄν ὅμως ἀπιστεῖ σ' ἐκεῖνα ποῦ δὲν ξέρει καὶ ἐξευτελίζει ἐκεῖνα ποῦ δὲ γνώρισε καὶ διδάσκει ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἔμαθε, ἀπὸ φθόνον πρὸς ἐκείνους ποῦ τὰ διδάσκουν μὲ πρακτικὴν πείρα, θὰ ἐπιτιμηθεῖ ὅπωςδὴποτε καὶ θὰ συγκαταριθμηθεῖ μ' ἐκείνους ποῦ ἔχουν μέσα τους "χολὴν πικρίας"⁷¹.

127. Ρήτορας εἶναι, κατὰ τοὺς ἀληθινὰ σοφοὺς, ἐκεῖνος ποῦ μὲ τὴ γενικὴ ἐπιστήμη περιλαμβάνει μὲ συντομία ὅλα τὰ ὄντα καί, σὰν ἓνα σῶμα, καὶ τὰ διαιρεῖ καὶ τὰ συνενώνει, ἀποδεικνύοντάς τα ὁμοδύναμα καὶ κατὰ τὴν ἐτερότητα καὶ κατὰ τὴν ταυτότητα. Ἡ ἐκεῖνος ποῦ ἀληθινὰ λέγεται ἀποδεικτικός. Ἡ πάλι, ρήτορας εἶναι κυρίως ὁ πνευματικὸς, αὐτὸς ποῦ τὶς διαιρεμένες πέντε γενικὲς ιδιότητες τῶν ὄντων, τὶς ὁποῖες συνένωσε ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, τὶς διαιρεῖ καὶ τὶς συνενώνει περιλαμβάνοντας τὸ σύνολο μὲ ἓναν περιληπτικὸν λόγον, σὰν ρήτορας. Καὶ δὲν τ' ἀποδεικνύει αὐτὸ σὲ ἄλλους μόνο μὲ ξερὲς ἀποδείξεις ὅπως οἱ ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ ρήτορες, ἀλλὰ μπορεῖ ἀπὸ τὶς θεωρίες ποῦ τοῦ ἐμφανίζονται πνευματικὰ μέσα στὰ ὄντα νὰ φωτίζει καὶ ἄλλους. Ἀληθινὸς φιλόσοφος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ γνωρίζει ἀπὸ τὰ ὄντα τὴν Αἰτία τῶν ὄντων ἢ ποῦ γνωρίζει τὰ ὄντα ἀπὸ τὴν Αἰτία τους, ἀφοῦ ἔφρασε στὴν ὑπέρονην ἔνωσιν μὲ τὸ Θεὸ καὶ στὴν ἄμεση πίστη καὶ δὲν ἔμαθε

67. Γαλ. 5, 17.

68. Ψαλμ. 90, 13.

69. Β' Κορ. 5, 2.

70. Ματθ. 25, 12.

71. Πράξ. 8, 23.

μόνο, ἀλλὰ καὶ ἔπαθε τὰ θεῖα. Ἡ, πάλι, φιλόσοφος εἶναι κυρίως ὁ νοῦς πού ἔγινε καὶ πολιτεύεται σὰν πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς. Τέλειος φιλόσοφος εἶναι ὁ νοῦς πού κατόρθωσε τὴν ἠθικὴ καὶ φυσικὴ καὶ θεολογικὴ φιλοσοφία, ἢ μᾶλλον φιλοθεΐα, αὐτὸς δηλαδὴ πού διδάχθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὶς πράξεις τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, τοὺς λόγους τῆς φυσικῆς καὶ τῆ θεωρίας καὶ τὴν ἀκρίβεια τῶν δογμάτων τῆς θεολογικῆς. Ἡ πάλι, θεῖος ρήτορας στὰ θεῖα εἶναι ἐκεῖνος πού ξεχωρίζει τὰ κυρίως ὄντα ἀπὸ τὰ ὄντα ἢ τὰ μὴ ὄντα, καὶ δείχνει τοὺς λόγους τῶν πρώτων ἀπὸ αὐτά, καὶ σὲ αὐτὰ πάλι θεωρεῖ τοὺς λόγους ἐκείνων, κυριαρχούμενος τελειῶς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη, συγκρίνει τὸν αἰσθητὸ καὶ ὄρατὸ κόσμον μὲ τὸν νοητὸ καὶ ἀόρατο καὶ ἀντίστροφα, συμπεραίνοντας ὅτι ὁ ὄρατὸς εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου καὶ ὁ ἀόρατος ἀρχέτυπο τοῦ ὄρατου. Γιατί, ὅπως λένε, στὰ ἀτύπωτα προτάσσονται οἱ τύποι, καὶ τὰ σχήματα στὰ ἀσχημάτιστα. Ἔτσι, καθὼς ὁ ὄρατὸς καὶ ὁ ἀόρατος κόσμος φανερώνονται πνευματικὰ ὁ ἓνας μέσω τοῦ ἄλλου, βλέπει καθαρὰ τὸν ἓνα στὸν ἄλλο καὶ τὸν κάνει φανερὸ μὲ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας. Ὅχι πὼς πλάθει τὴν σὰν ἥλιο λαμπερὴ γνώση τῆς ἀλήθειας μὲ ἀναγωγικοὺς ἢ ἀλληγορικοὺς λόγους, ἀλλὰ μὲ πνευματικὴ ἐπιστήμη καὶ δύναμη διατρανώνει τοὺς ἀληθινοὺς λόγους καὶ τῶν δύο κόσμων καὶ τοὺς ἀποδεικνύει μὲ πολλὴ ἔμφαση, ὅτι ὁ ὄρατὸς κόσμος εἶναι παιδαγωγὸς μας, ἐνῶ ὁ ἀόρατος αἰώνια θεῖα κατοικία πού ἔγινε ὀλοφάνερα γιὰ μᾶς. Φιλόσοφος θεῖος εἶναι ἐκεῖνος πού μέσω τῆς πράξεως καὶ τῆς θεωρίας ἐνώθηκε κατὰ τρόπο ἄμεσο μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἔγινε καὶ λέγεται φίλος τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπεδίωξε καὶ ἀγάπησε τὴν πρώτη καὶ δημιουργικὴ καὶ ἀληθινὴ σοφία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φιλία καὶ σοφία καὶ γνώση. Φιλόλογος τώρα κι ὄχι καθαυτὸ φιλόσοφος (ἂν καὶ ἡ δόξα σφετερίστηκε κρυφὰ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας, ὅπως λέει ὁ μέγας Γρηγόριος), εἶναι ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ καὶ ἐρευνᾷ τὴ σοφία τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ὡς τὸ ἔσχατο ἀπήχημά της, δὲν ἀσκεῖ ὅμως ἐπιδεικτικὰ τὴ φιλοσοφία αὐτὴ γιὰ ἔπαινο καὶ ἀνθρώπινη δόξα, γιὰ νὰ εἶναι ὄχι φιλοῦλος, ἀλλὰ φιλόσοφος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ φύση. Γραμματέας πού μαθήτευσε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ⁷², εἶναι καθέννας πού μὲ τὴν πράξη σχολάζει στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ παραμένει καρτερικὰ στὴν ἡσυχία· αὐτὸς βγάζει ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῆς καρδιάς του διδάγματα καινούργια καὶ παλαιά, δηλαδὴ εὐαγγελικὰ καὶ προφητικὰ, ἢ ἀπὸ Καινὴ καὶ Παλαιὰ Διαθήκη, ἢ διδασκαλικὰ καὶ πρακτικὰ, ἢ νομικὰ καὶ ἀποστολικὰ. Αὐτὰ εἶναι τὰ καινούργια καὶ τὰ παλαιὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα ὁ πρακτικὸς γραμματέας φανερώνει, ὅταν μαθητεύσει στὴ θεάρεστη ζωῇ. Γραμματέας, γιὰ νὰ συνοφίσουμε, εἶναι κάθε πρακτικὸς πού ἀσχολεῖται ἀκόμη μὲ τὶς πράξεις σωματικῶς. Ρήτορας θεῖος εἶναι ἐκεῖνος πού στέκεται κατὰ φύση ἀνάμεσα σὲς γνώσεις καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ τὰ ἀποδεικνύει ὅλα, φωτιζόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, μὲ τὴ διαιρητικὴ δύναμη τοῦ λόγου.

Φιλόσοφος ἀληθινὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ αἰσθάνεται μέσα του τὴν ὑπερφυσικὴ ἔνωση μὲ τὸ Θεό, μὲ τρόπο συνειδητὸ καὶ ἄμεσο.

128. Ἐκεῖνοι ποὺ γράφουν καὶ μιλοῦν καὶ θέλουν νὰ οἰκοδομοῦν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ Πνεῦμα, εἶναι ψυχικοὶ καὶ χωρὶς Πνεῦμα, ὅπως λέει κάπου ὁ θεὸς Ἀπόστολος⁷³. Καὶ εἶναι ὑπόδικοι στὴν κατάρρα ποὺ λέει: «Ἄλοῖμονο σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι συνετοὶ κατὰ τὴ γνώμη τους καὶ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἐπιστήμονες»⁷⁴. Γιατὶ αὐτοὶ μιλοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ αὐτὸ ποὺ μιλά μέσα τους, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου⁷⁵. Καὶ ὅσοι μιλοῦν ἀπὸ τοὺς δικούς τους λογισμοὺς πρὶν φτάσουν στὴν καθαρότητα, ἔχουν πλανηθεῖ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς οἰήσεως. Γι' αὐτοὺς λέει ὁ σοφὸς Σολομών: «Εἶδα ἄνθρωπο νὰ φαντάζεται ὅτι εἶναι σοφός, ἀλλὰ περισσότερο ἄξιζε ὁ ἀνόητος»⁷⁶. Ὁ ἴδιος πάλι μᾶς παραγγέλλει: «Μὴν ἔχετε τὴν πεποίθηση ὅτι εἶστε φρόνιμοι»⁷⁷. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πλήρης Πνεύματος θεὸς Ἀπόστολος ὁμολογεῖ καὶ λέει: «Δὲν εἴμαστε ἱκανοὶ ἀπὸ μόνοι μας· ἡ ἱκανότητά μας προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό»⁷⁸, καί: «Ὡς ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, μιλοῦμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ»⁷⁹. Οἱ λόγοι τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀναφέραμε, εἶναι ἄνοστοι καὶ ἀφώτιστοι. Γιατὶ δὲ μιλοῦν ἀντλώντας ἀπὸ τὴ ζωντανὴ πηγὴ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τρέφονται ἀπὸ τὴν καρδιά τους σὰν ἀπὸ βορβορώδη λίμνη γεμάτη βδέλλες καὶ φίδια καὶ βατράχια ἐπιθυμιῶν, ἐπάρσεως καὶ ἀκράτειας. Τὸ νερὸ τῆς γνώσεώς τους εἶναι δύσοσμο, θολὸ καὶ χλιαρό, κι ὅποιοι πίνουν ἀπὸ αὐτό, παθαίνουν καχεξία καὶ ἀηδία καὶ ἐμετούς.

129. Ἐμεῖς οἱ Χριστιανοὶ εἴμαστε, ὅπως λέει ὁ θεὸς Ἀπόστολος, σῶμα Χριστοῦ καὶ ἐπιμέρους μέλη⁸⁰. Καὶ ἀλλοῦ λέει: «Ἀποτελεῖτε ὅλοι ἓνα σῶμα κι ἓνα πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὴ μία κλήση σας»⁸¹. Ὅπως λοιπὸν τὸ σῶμα χωρὶς τὸ πνεῦμα του εἶναι νεκρὸ καὶ ἀναίσθητο⁸², ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ νεκρώθηκε ἀπὸ τὰ πάθη ἐξαιτίας τῆς παραμελήσεως τῶν ἐντολῶν μετὰ τὸ βάπτισμα, γίνεται ἀνενέργητος καὶ ἀφώτιστος ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ἐχει βέβαια τὸ Πνεῦμα, ἀφοῦ πίστεψε καὶ ἀναγεννήθηκε μὲ τὸ βάπτισμα. Τὸ ἔχει ὅμως ἀνενέργητο καὶ ἀκίνητο γιατί εἶναι ψυχικὰ νεκρός. Ἡ φυγὴ εἶναι μία καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλά, ὅλα ὡστόσο τὰ κρατεῖ καὶ τὰ ζωοποιεῖ ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία καὶ κινεῖ ὅσα εἶναι δεκτικὰ ζωῆς· ὅσα ὅμως νεκρώθηκαν κι ἔμειναν ἀκίνητα ἀπὸ κάποια ἀσθένεια ποὺ πέρασαν, ἡ ψυχὴ τὰ συκρατεῖ, πλὴν ἄζωα καὶ ἀναίσθητα. Ἐτσι καὶ σὲ ὅλα γενικὰ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ὅλο τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ δίνει ἐνέργεια καὶ ζωὴ σὲ ὅσα μποροῦν νὰ μετέχουν στὴ ζωὴ, ἀλλὰ κι ἐκεῖνα ποὺ δὲν μποροῦν κι εἶναι ἀσθενικά, τὰ συκρατεῖ σὰν μέλη ἀπὸ φιλανθρωπία. Γι'

73. Ἰούδα 19.

74. Ἦσ. 5, 21.

75. Ματθ. 10, 20.

76. Παροιμ. 26, 12.

77. Παροιμ. 3, 7.

78. Β' Κορ. 3, 5.

79. Β' Κορ. 2, 17.

80. Α' Κορ. 12, 27.

81. Ἐφ. 4, 4.

82. Ἰακ. 2, 26.

αὐτὸ καὶ κάθε πιστὸς μετέχει μέσω τῆς πίστεως στὴν υἰοθεσία τοῦ Πνεύματος, μπορεῖ ὅμως νὰ μείνει ἀνερέγητος καὶ ἀφώτιστος ἐξαιτίας τῆς ἀμέλειας καὶ τῆς ἀπιστίας, στερούμενος τὸ φῶς καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι, κάθε πιστὸς εἶναι μέλος Χριστοῦ καὶ ἔχει Πνεῦμα Χριστοῦ, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι ἀνερέγητος καὶ ἀκίνητος καὶ ἀκατάλληλος γιὰ τὴ μετοχὴ στὴ χάρη.

130. Οἱ ὀκτῶ γενικὲς θεωρίες εἶναι οἱ ἑξῆς: Πρώτη, ἡ θεωρία περὶ τοῦ Θεοῦ ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε σχῆμα, ἀναρχος, ἄκτιστος καὶ αἴτιος τῶν ὄλων, δηλαδὴ περὶ τῆς μιᾶς τριαδικῆς καὶ ὑπερούσιας Θεότητος. Δεύτερη, ἡ θεωρία τῆς θέσεως καὶ διατάξεως τῶν νοερῶν δυνάμεων. Τρίτη, τῆς δημιουργίας τῶν ὄντων. Τέταρτη, τῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως τοῦ Λόγου. Πέμπτη, τῆς ἀναστάσεως ὄλων τῶν νεκρῶν. Ἑκτη, τῆς φοβερῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Ἑβδομη, τῆς αἰώνιας κολάσεως. Ὀγδοη, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Οἱ τέσσερις πρώτες ἀναφέρονται σὲ παρελθόντα καὶ γεγονότα, οἱ ἄλλες τέσσερις στὰ μέλλοντα καὶ ἀφανέρωτα ἀκόμη. Καὶ ὅλες θεωροῦνται μὲ διαύγεια καὶ κατορθώνονται ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἀπέκτησαν μὲ τὴ χάρη μεγάλη καθαρότητα τοῦ νοῦ. Ὅποιος τὶς ἐπιχειρεῖ χωρὶς τὸ θεῖο φωτισμό, νὰ ξέρει ὅτι σχηματίζει στὸ νοῦ του φαντασίες καὶ ὄχι θεωρίες, ποῦ τὶς πλάθει καὶ τὶς προβάλλει μὲ τὴ φαντασία του.

131. Τώρα εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε κατὰ δύναμη καὶ περὶ πλάνης, γιὰτὶ ἐξαιτίας τῶν πολλῶν τεχνασμάτων καὶ τρόπων ποῦ χρησιμοποιεῖ στὶς ἐνέδρες τῆς εἶναι δύσκολο νὰ τὴ διακρίνεις καὶ σχεδὸν ἀδύνατο νὰ τὴν καταλάβεις. Ἡ πλάνη λοιπὸν μὲ δύο τρόπους φανερώνεται ἢ μᾶλλον ἔρχεται κατεπάνω μας, μὲ τὴ φαντασία ἢ μὲ τὴν ἐνέργεια, ἂν καὶ οἱ δύο αὐτὲς μορφὲς ἔχουν τὴν ἴδια αἰτία, τὴν ὑπερηφάνεια. Ἡ πρώτη εἶναι ἀρχὴ τῆς δευτέρας, ἡ δευτέρα ἀρχὴ τῆς τρίτης ποῦ δημιουργεῖται ἀπὸ ἔκσταση. Γιὰτὶ ἀρχὴ τῆς θεωρίας μὲ τὴ φαντασία εἶναι ἡ οἴηση, ἡ ὁποία κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ φαντάζεται τὸ Θεὸ μὲ κάποιον σχῆμα, κι ἀπὸ αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἡ πλάνη τῆς φαντασίας πρὸς ἐξαπάτηση· ἀπὸ τὴν πλάνη γεννιέται ἡ βλασφημία καὶ στὴ συνέχεια ἡ δειλία λόγῳ τῶν ἀλλοκότων ὁραμάτων κατὰ τὴν ἐγρήγορησιν ἢ τὸν ὕπνο, πράγμα ποῦ ὀνομάζεται τρόμος καὶ ταραχὴ τῆς ψυχῆς. Τὴν ὑπερηφάνεια δηλαδὴ τὴν ἀκολουθεῖ ἡ πλάνη, τὴν πλάνη ἢ βλασφημία, τὴ βλασφημία ἢ δειλία, τὴ δειλία ὁ τρόμος, τὸν τρόμο ἢ ἔκσταση τῶν φρενῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος τρόπος τῆς πλάνης τῆς φαντασίας. Ὁ δεύτερος τρόπος, τῆς κατ' ἐνέργειαν πλάνης, εἶναι ὁ ἑξῆς. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἠδυπάθεια, ἡ ὁποία γεννιέται ἀπὸ τὴ φυσικὴ δῆθεν ἐπιθυμία. Ἀπὸ τὴν ἠδονὴ δηλαδὴ γεννιέται ἡ ἀκολασία τῶν ἀκατονομάστων ἀκαθαρσιῶν. Ἀφοῦ αὐτὴ πυρώσει ὅλη τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ θολώσει τὸ λογικὸ μὲ φαντασίες συνουσιασμῶν, φέρνει τὸ νοῦ σὲ ἔκσταση καὶ μὲ τὴ μέθη ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆς πυρώσεως τὸν ὀδηγεῖ σὲ παραλογισμό καὶ τὸν κάνει νὰ λείει ψευδοπροφητεῖες βλέποντας τάχα ὁράματα ἀπὸ κάποιους Ἁγίους καὶ ἀκούγοντας λόγους τους, τοὺς ὁποίους φανε-

ρώνει αυτός, μεθυσμένος από τη ζάλη του πάθους και με συμπεριφορά ἑξαλλη και δαιμονική. Τους ανθρώπους αυτούς οἱ κοσμικοί, ξεγελασμένοι από τὴν πλάνη τους, τοὺς ὀνομάζουν ψυχάρια (ψυχούλες). Συχνάζουν δὲ και παραμένουν σὲ ναοὺς κάποιων Ἀγίων, πιστεύοντας ὅτι τοὺς κατέχει τὸ πνεῦμα τους και ἀπὸ αὐτοὺς τάχα ἐνεργοῦνται και βασανίζονται, και ὅσα δέχονται ἀπ' αὐτούς, τ' ἀναγγέλλουν στοὺς ἀνθρώπους. Αὐτοὺς πρέπει κυρίως νὰ τοὺς ὀνομάζουν δαιμονισμένους και ἑξαπατημένους και ὑποδουλωμένους στὴν πλάνη, και ὄχι προφήτες πού προλέγουν τὰ παρόντα και τὰ μέλλοντα. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ δαίμονας τῆς ἀκολασίας, ἀφοῦ σκότισε τὸ νοῦ τους με τὴν ἐνὴδονη πύρωση, τοὺς ὀδηγεῖ σὲ ἑκσταση φρενῶν, δείχνοντάς τους κατὰ φαντασίαν κάποιους Ἀγίους και ἀνάλογες συνομιλίες και ὁράσεις· κάποτε και οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες παρουσιάζονται σ' αὐτούς, για νὰ τοὺς φέρουν σὲ ταραχή και σὲ δειλία. Ἀφοῦ δηλαδὴ τοὺς ἔδесе στὸ ζυγὸ τοῦ σατανᾶ, τοὺς σπρώχνει ὀλοταχῶς στὴν κατ' ἐνέργειαν πλάνη, για νὰ τοὺς ἔχει στὰ χέρια του δούλους μέχρι θανάτου, πού θὰ τοὺς παραπέμψει στὴν κόλαση.

132. Πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς γενικὲς αἰτίες για νὰ ἔρθει ἡ πλάνη στοὺς ἀνθρώπους: ἡ ὑπερηφάνεια, ὁ φθόνος τῶν δαιμόνων και ἡ παιδαγωγικὴ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Αἰτία τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι ἡ ἐλαφρότητα τοῦ νοῦ, αἰτία τοῦ φθόνου ἡ προκοπή, και τῆς παιδαγωγικῆς παραχώρησης, ἡ ἀμαρτωλὴ ζωὴ. Ἡ πλάνη πού προέρχεται ἀπὸ τὸ φθόνον τῶν δαιμόνων και τὴν οἴηση μόνο, γιαιτρεύεται γρήγορα, ὅταν μάλιστα ταπεινωθεῖ ἡ ψυχὴ. Ἡ παράδοση ὅμως στὸ σατανᾶ λόγω ἀμαρτίας, πολλὰς φορὲς παρατείνεται, κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, ὡς τὸ θάνατο, για τὴ συγχώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Κάποτε ὁ Θεὸς ἀφήνει νὰ παιδεύονται και μὴ ἀμαρτωλοί, για τὴ σωτηρία τους. Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζομε ὅτι και αὐτὸς ὁ δαίμονας τῆς οἴησης προλέγει τὰ μέλλοντα σ' ἐκείνους πού δὲν προσέχουν με ἀκριβεία τὴν καρδιά τους.

133. Κατὰ τὴν ἀνακαίνιση με τὸ βάπτισμα, χρίονται ἀληθινοὶ ἱερεῖς και βασιλεῖς⁸³ ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς, ὅπως τότε οἱ παλιοὶ κατὰ τὸν τύπο. Γιατί ὅλοι ἐκείνοι ἀποτελοῦσαν προτυπώσεις τῆς δικῆς μας ἀλήθειας· ὄχι για κάποιους μόνο, ἀλλὰ ὅλοι προτύπωναν ὅλους ἐμᾶς. Γιατί οὔτε εἶναι ὁμοιότροπη και ὁμοειδὴς ἡ δικὴ μας βασιλεία και ἱερατεία, ὅπως ἐκείνων, ἀν και τὰ σύμβολα εἶναι τὰ ἴδια. Οὔτε ὑπάρχει διάκριση στὴ χρῖση ἀνάλογα με τὴ φύση ἢ τὴ χάρη ἢ τὴν κλήση, ὥστε νὰ εἶναι διαφορετικοὶ ἐκείνοι πού χρίονται. Ἀλλὰ ἔχομε μία και τὴν ἴδια κλήση και πίστη και μορφὴ, ἡ ὁποία δηλώνει και φανερώνει, σύμφωνα με τὴν ἀλήθεια, ὅτι ἔγινε κανεὶς καθαρὸς, ἀπαθὴς και ἀφιερωμένος ὀλοκληρωτικᾶ στὸ Θεὸ και τώρα και στὴ μέλλουσα ζωὴ.

134. Ἐκεῖνος λαλεῖ σοφία με τὸ στόμα του και σύνεση με τὴ μελέτη τῆς καρδιᾶς του⁸⁴, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ ὄντα φανερώνει καθαρὰ τὸν Θεὸ Λόγο,

83. Ἀποκ. 5, 10.

84. Ψαλμ. 48, 4.

τὴν ἐνυπόστατη Σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα. Γιατὶ μέσα στὰ ὄντα θεωρεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀρχετύπων ποὺ τὰ χαρακτηρίζουν καὶ μὲ τὸν ἐνεργό, ζωντανό λόγο του λαλεῖ μὲ τὸ στόμα του σοφία ἀπὸ τῆς θείας σοφίας· καὶ καθὼς φωτίζεται στὴν καρδιά ἀπὸ τῆς δύναμη τῆς μεταμορφωτικῆς συνέσεως ποὺ μελετᾷ στὸ πνεῦμα του, μπορεῖ νὰ πράττει καὶ νὰ φωτίζει μὲ τῆς σύνεση ἐκείνους ποὺ ἀκοῦνε μὲ πίστη.

135. Ἡ μεγάλη ἀντίπαλος τῆς ἀλήθειας, αὐτὴ ποὺ τραβᾷ σήμερα τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀπώλεια, εἶναι ἡ πλάνη. Ἐξαιτίας τῆς κυριάρχησε στὶς ψυχὰς τῶν ραθύμων ἢ σκοτεινῆς ἄγνοια καὶ τοὺς ἀποξένωσε ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτοὶ δὲν ἀναγνωρίζουν ὡς Θεὸ τὸ Χριστό, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀναγέννησε καὶ μᾶς φωτίσει, ἢ τὸν πιστεύουν καὶ τὸν ἀναγνωρίζουν ἀπλῶς καὶ μόνο στὰ λόγια καὶ ὄχι στὴν πράξη. Πιστεύουν ὅτι μόνο στοὺς παλιοὺς φανερωνόταν ὁ Θεός, ὄχι ὅμως καὶ σ' ἐμᾶς. Νομίζουν πὼς οἱ μαρτυρίες τῆς Γραφῆς περὶ Θεοῦ δὲν ἀφοροῦν αὐτοὺς, ἀλλὰ ἄλλους ἢ ἐκείνους ποὺ τίς ἐγραψαν, καὶ βλασφημοῦν τὴν περὶ Θεοῦ διδασκαλία, ἀφοῦ ἀπαρνοῦνται τὴν ἀληθινὴ καὶ μὲ ἐπίγνωση εὐσέβεια. Τίς Γραφές τίς διαβάζουν σωματικὰ μόνο, γιὰ νὰ μὴν πῶ ἰουδαϊκά, καὶ ἀπαρνοῦνται τὴν δυνατότητα τῆς ἀπὸ ἐδῶ ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μέσω τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς, ἐπιθυμώντας νὰ κατοικοῦν στὸν τάφο τῆς ἀγνώσιας. Στὴν πλάνη λοιπὸν ὑπάρχουν τὰ τρία αὐτὰ πάθη: ἀπιστία, πονηρία καὶ ραθυμία. Αὐτὰ γεννοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἡ ἀπιστία δηλαδὴ, εἶναι δάσκαλος τῆς πονηρίας, ἡ πονηρία εἶναι σύντροφος τῆς ραθυμίας, τῆς ὁποίας σύμβολο εἶναι ἡ ὀκνηρία. Ἡ ἀντιστρόφως, ἡ ραθυμία γεννᾷ τὴν πονηρία, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος: «Πονηρὴ δούλε καὶ ὀκνηρὴ»⁸⁵. Ἡ πονηρία εἶναι μητέρα τῆς ἀπιστίας. Γιατὶ κάθε πονηρὸς εἶναι ἀπιστος, κι ὁποῖος δὲν πιστεύει, δὲν ἔχει φόβο Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀπιστία τώρα, γεννιέται ἡ ραθυμία, ἡ μητέρα τῆς καταφρονήσεως, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀμελεῖται κάθε καλὸ καὶ διαπράττεται κάθε κακὸ.

136. Ἡ ἀληθινὴ πίστη περὶ Θεοῦ καὶ ἡ ἀπλανὴς γνώση τῶν ὄντων ἀποτελοῦν τὴν τέλεια ὀρθοδοξία τῶν δογμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὀρθόδοξος ὀφείλει νὰ δοξολογεῖ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Δόξα Σοι Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα Σοι. Γιατὶ Ἐσὺ ἔγινες ἄνθρωπος γιὰ χάρη μας, ὑπερούσιε Θεὲ Λόγε, καὶ εἶναι μέγα τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας Σου, Σωτήρα μας· δόξα Σοι».

137. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιον Μάξιμο*, τρεῖς εἶναι οἱ ἀδιάβλητες καὶ ἀκατάκριτες αἰτίες γιὰ τίς ὁποῖες κανεῖς συγγράφει λόγους: ἡ πρώτη, γιὰ ὑπενθύμηση δικῆ του ἢ δεύτερη, πρὸς ὠφέλεια τῶν ἄλλων· καὶ ἡ τρίτη, ἡ συγγραφή ἀπὸ ὑπακοή. Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ αἰτία γράφτηκαν τὰ περισσότερα πατερικὰ ἔργα, γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ μὲ ταπείνωση τὰ ζήτησαν. Ἐ-

85. Ματθ. 25, 26.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 74, κεφ. 94.

κεῖνος ὅμως ποὺ γράφει λόγους γιὰ τὶς ἀρετὲς μὲ στόχο νὰ ἀρέσει καὶ νὰ δοξαστεῖ καὶ νὰ ἐπιδειχθεῖ, πῆρε κιόλας τὸ μισθὸ του⁸⁶ καὶ δὲν ἔχει καμιὰ ὠφέλεια ἐδῶ ἢ μισθὸ στὴ μέλλουσα ζωὴ· αὐτὸς θὰ καταδικαστεῖ ὡς ἀνθρωπάρεσκος καὶ δόλιος καὶ κατηλευόμενος τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ⁸⁷.

86. Ματθ. 6, 5 καὶ 16.

87. Β' Κορ. 2, 17.